

KÖYHYYSVAHTI 2024

Johtuuko köyhyys Suomessa rakenteista vai käytännöistä?

*EAPN-Fin
30 vuotta
köyhyyttä
vastaan*

KÖYHYYSVAHTI
SUOMEN KÖYHYYSRAPORTTI 2024
Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin
Toimittanut: Larissa Franz-Koivisto
Kannen kuva: Emil Kalibradov
Taitto: Salla Koivunen
www.eapn.fi

Lämmin kiitos kaikille, jotka ovat osallistuneet raportin tekemiseen.

Sisällys

Alkusanat	3
1. Pohjoismainen hyvinvointivaltiosysteemi Suomessa ja suomalainen toimeentulotukijärjestelmä	4
2. Oikeudellinen näkökulma – perus- ja ihmisoikeuksien vaikutus Suomen sosiaaliturvassa	6
3. Suomalainen köyhyys	8
3.1 Lapsiperheköyhyys	8
3.2 Työttömien köyhyys	9
3.3 Eläkkeensaajien tuloerot ja eläkkeen muodostuminen	12
3.4 Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden ihmisten köyhyys	14
3.5 Maahanmuuttaneiden köyhyys	14
3.6 Köyhyys altistaa päihteiden käytölle ja terveysongelmille	16
4. Eri näkökulmia pienituloisuuteen	18
4.1 Ruoka-apu täydentää puutteellista sosiaaliturvaa	18
4.2 Rahapelipelaamisen aiheuttamat taloudelliset haitat Suomessa	19
4.3 Osallisuus	22
4.4 Digitaalisuus ei ole kaikkien ulottuvilla	22
4.5 Läheis- ja omaishoidon tilanteet alitunnistettu sosiaalisena riskinä	24
4.6 Naisnäkökulma	24
4.7 Vangit sosiaaliturvan saajina	25
4.8 Asunnottomuus – köyhyyden äärimuoto	26
5. Yhteenveto: Suomalaisen köyhyyden kasvot vuonna 2024	28
6. EU-politiikassa tapahtunutta	29
7. EAPN-Fin suositukset	31

Alkusanat

European Anti-Poverty Networkin toimeksiannon mukaan tämä EAPN-Finin *Köyhyysvahti*-raportti käsittelee Suomen köyhyystilannetta systeemisestä ja struktuurisesta näkökulmasta. Millainen on suomalainen vähimmäistoimeentulokijärjestelmä? Millainen on palvelujärjestelmä? Onko siinä sellaisia aukkoja ja rakenteellisia ongelmia, jotka tuottavat köyhyyttä? Miten asiaa voisi mahdollisesti korjata?

EAPN-Fin on osa Euroopan-laajuista EAPN-kansalaisjärjestöverkostoa, *The European Anti-Poverty Networkia*. Se on avoin kaikille järjestöille, ryhmille ja yksilöille, jotka taistelevat köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan. Verkoston luonteeseen kuuluu, että mukana on köyhyyttä omakohtaisesti kokevia ihmisiä niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Suomen verkostoon kuuluu 50 jäsenjärjestöä tai ryhmää.

Raportti koottiin yhteistyössä EAPN-Fin verkostoon kuuluvien järjestöjen kanssa. Eri järjestöjen asiantuntijat tarkastelevat esiinnostamia aiheita systeemisestä ja struktuurisesta näkökulmasta. Raportin kokoamisesta ja koordinoinnista vastasi **Larissa Franz-Koivisto**.

Raportin tarkoituksena on lisätä päättäjien, asiantuntijoiden ja muiden aihealueesta kiinnostuneiden tietoa köyhien ihmisten elämästä. Suomi elää Euroopan monien maiden tavoin kiristyneessä taloustilanteessa, mistä syystä

myös sosiaaliturvan ja sosiaalietuuksien ehtoihin ja määriin kohdistuu monentasoisia leikkauksia. Nämä vaikuttavat monen Suomessa asuvan ihmisen arkeen ja talouteen. Ehkä tästä syystä raportilla on juuri tänä vuonna erityistä painoarvoa, vaikka emme aivan tarkkaan raportin kirjoitusvaiheessa pystyneet arvioimaan kaikkien leikkausten vaikutuksia ihmisten arkeen. Isossa kuvassa voidaan kuitenkin todeta, että leikkaukset lisäävät talousvaikeuksia yksilötasolla ja ne vaikeuttavat etenkin niiden ihmisten elämää, joiden taloustilanne on jo valmiiksi tiukka. Lisäksi, kun otamme huomioon yleisen inflaation sekä asumis- ja elinkustannusten nousemisen, niin voidaan todeta, että yhä useampi joutuu laskemaan tarkemmin tulonsa ja menonsa. Osa ihmistä myös putoaa varsinaiseen köyhyyteen. Köyhyys on huono-osaisuutta muun väestön elintasoon nähden. Se haittaa ihmisen toimintakykyä sekä mahdollisuutta osallistua ja kuluttaa odotusten mukaisesti. Suomessa nähdään jo sellaista aineellista puutetta, joka vaarantaa biologisten perustarpeiden tyydyttämisen ja fyysisen toimintakyvyn.

Raportin loppuun olemme koonneet suosituksia näkemyksistä.

1. Pohjoismainen hyvinvointivaltio- systemi Suomessa ja suomalainen toimeentulotukijärjestelmä

Kirjoittaja: Larissa Franz-Koivisto, VTM, Suomen Caritas ry:n pääsihteeri.

Suomen sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmä perustuu valtion tuella toteutettuun, julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Julkisen sektorin ohella palveluja tuottavat myös yritykset. Lisäksi Suomessa toimii laaja sosiaali- ja terveysjärjestöjen kenttä (yhteensä 108 000 järjestöä), joka tuottaa sekä maksullisia että maksuttomia palveluja.

Vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyi kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille. Perusterveydenhuollon, sosiaalihuollon, erikoissairaanhoidon, suun terveydenhuollon, mielenterveys- ja päihdepalvelujen, vammais- palvelujen sekä ikääntyneiden asumispalvelujen järjestämisestä ovat vastanneet 1.1.2023 alkaen 21 hyvinvointialuetta sekä Helsingin kaupunki ja Ahvenanmaan erillisalue.

Hyvinvointialue toimii sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäjänä ja pääasiallisena tuottajana. Kunnat tekevät hyvinvointialueen kanssa yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Yksityiset toimijat ja järjestöt täydentävät julkisia sosiaali- ja terveyspalveluja.

Muutoksen ideana oli, että hyvinvointialueet järjestävät alueen kunnille sosiaali- ja terveyspalvelut keskitetysti. Enää ei yksittäinen kunta vastaa asukkaidensa sosiaali- ja terveyspalveluista, vaan ne hoidetaan keskitetysti isomman organisaation kautta. Siten palveluita voidaan

turvata alueen asukkaille tasavertaisemmin ja myös kustannustehokkaammin, mikäli hallinto toivotusti pienentyy.

Seuraava iso hallinnollinen muutos, joka vaikuttaa ihmisten arkielämään on julkisten työvoimapalveluiden järjestämisvastuun siirtyminen 1.1.2025 alkaen valtion työ- ja elinkeinotoimistoilta kunnille ja niiden muodostamille yhteistoiminta-alueille. Suomeen syntyy silloin yhteensä 45 työllisyysaluetta. TE-palvelujen siirron tavoitteena on tuoda palvelut lähemmäksi kuntalaisia, kun vastuu siirtyy valtiolta kunnille.

Kun työllisyyspalvelut, kunnan koulutuspalvelut sekä elinkeinopalvelut ovat saman järjestäjän vastuulla, tukevat ne nopeamman työllistymisen tavoitetta. Kunnilla on paremmat lähtökohdat tarjota asiakkaille kohdennettuja ja paikallisten työmarkkinoiden tarpeisiin sopivia palveluja. Uudistuksessa huomioidaan myös palvelujen yhdenvertainen saatavuus. Myös kielellisten oikeuksien toteutuminen sekä heikossa työmarkkina-asemassa olevien palvelut pystytään turvaamaan paremmin.

Muutokset ja määräraha-leikkausten vaikutukset ihmisten arkeen

Isot hallinnolliset uudistukset ovat aiheuttaneet paljon muutoksia ja epäselviä tilanteita ihmisten

arkielämään. Sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilöstö on nyt eri organisaatiossa töissä kuin aikaisemmin, heidän toimipisteensä ja puhelinnumeronsa ovat muuttuneet ja siksi asiakkaat eivät välttämättä enää löydä heitä tai heillä on vaikeuksia löytää auttava taho. Samaan aikaan kuntalaisten saataville on tullut uusia palveluita, joita heillä ei ole aikaisemmin ollut mahdollisuus saada lainkaan.

Palvelujärjestelmän uudet rakenteet ovat johtaneet sekä kunnissa että hyvinvointialueilla muutosneuvotteluihin, joiden seurauksena henkilöstöä on vähennetty. Vähennykset ovat pääsääntöisesti kohdistuneet hallintoon ja asian- tuntijatehtävien karsimiseen.

Suomessa sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat olleet vahva toimija julkisten palveluiden täydentäjänä. Nyt kuitenkin nykyisen hallitusohjelman mukaisesti järjestöjen valtionavustuksia leikataan noin 100 miljoonalla eurolla eli neljännes tuesta lähtee pois. Tämä vaikuttaa huomattavasti järjestöjen rahoitus pohjaan ja sitä kautta tuotettuihin palveluihin. Etenkin vapaaehtois- toimintaan, vertaistukeen ja erilaisiin matalan kynnyksen palveluihin tällä ennustetaan olevan rajuja vaikutuksia. Leikkaukset osuvat suoraan heikossa asemassa oleviin ihmisiin. Vaikutukset heikentävät kansalaisten hyvinvointia ja osallisuutta, lisäävät yksinäisyyden kokemusta sekä kasvattavat eriarvoisuutta yhteiskunnassa.

Toimeentulotukijärjestelmä Suomessa

Toimeentulotuki on henkilön tai perheen viime- sijainen taloudellinen tuki, joka kattaa elämän perusmenoja. Suomessa asuva tai vakinaisesti oleskeleva henkilö tai perhe voi saada toimeen- tulotukea, jos tulot ja varat eivät riitä välttämät- tömiin menoihin, kuten ruokaan ja asumiseen. Lähtökohtaisesti tuloiksi lasketaan kaikki käytettävissä olevat tulot ja varat. Jokaisella maassa tilapäisestikin oleskelevalla on kuitenkin oikeus saada kiireellisessä tilanteessa tukea välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaamiseksi. Toimeentulotuki on tarkoitettu

lyhytaikaiseksi etuudeksi, joka auttaa tilapäisten vaikeuksien yli sekä ehkäisee sellaisten synty- mistä ja edistää itsenäistä selviytymistä.

Toimeentulotuki muodostuu kolmesta osasta:

- ▶ perustoimeentulotuesta
- ▶ täydentävästä toimeentulotuesta
- ▶ ehkäisevästä toimeentulotuesta.

Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Oikeus perustoimeentulotukeen ratkaistaan tekemällä laskelma tuloista, varoista ja menoista. Las- kelmassa tuloja ovat kaikki hakijan tai perheen käytettävissä olevat nettotulot ja varat. Netto- tulot tarkoittavat tuloja, joista on vähennetty verot. Kuukaudessa toimeentulotuen perusosa yksinelävälle on 587,71 €.

Toimeentulotuen perusosalla katetaan

- ▶ ravintomenot
- ▶ vaatemenot
- ▶ vähäiset terveydenhuoltomenot (esim. itse- hoitolääkkeet)
- ▶ henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta aiheutuvat menot
- ▶ paikallisliikenteen käyttö
- ▶ sanomalehden tilaus
- ▶ puhelimen ja tietoliikenteen käyttö
- ▶ harrastus- ja virkistystoiminta
- ▶ muut vastaavat henkilön ja perheen jokapäi- väiseen toimeentuloon kuuluvat menot.

Toimeentulotuen tarvetta seurataan kuukau- sittain ja kokonaisuus vaihtelee lasten iän ja lukumäärän mukaan.

Hyvinvointialueet vastaavat täydentävästä ja eh- käisevästä toimeentulotuesta ja organisaatioilla on näihin erilliset ohjeistukset. Päätökset perus- tuvat lainsäädäntöön, ohjeistuksiin ja virkailijoi- den harkintaan. Täydentävällä ja ehkäisevällä toimeentulotuella yksityiset henkilöt tai perheet voivat kattaa erityisiä menoja, joita viimesijainen Kelan myöntämä toimeentulotuki ei kata.

2. Oikeudellinen näkökulma – perus- ja ihmisoikeuksien vaikutus Suomen sosiaaliturvassa

Kirjoittaja: Yrjö Mattila, Suomen sosiaaloikeudellisen seuran puheenjohtaja.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka Suomi on ratifioinut ja joita ilmoittanut noudattavansa, asettavat sosiaalivakuutetuksille ja sosiaaliavustuksille minimirajan, jota ei saa alittaa. Näitä minimisäännöksiä ei kuitenkaan ole otettu Suomessa riittävän vakavasti. Suomen on todettu rikkoneen sopimuksia. Vuonna 2024 Suomen perusturva alittaa kansainvälisten sopimusten minimirajat. Erityisesti tämä koskee YK:n TSS-sopimusta ja Euroopan sosiaalista peruskirjaa, mutta myös YK:n lasten sopimuksen noudattamisesta Suomi on saanut huomautuksia kansainvälisiltä valvontatahoilta.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus solmittiin YK:ssa vuonna 1966. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1976 (SopS 6/1976). YK:n jäsenenä Suomi on velvollinen noudattamaan ratifioimaansa sopimusta.

YK:n TSS-sopimuksen 11. artikla kuuluu seuraavasti: ”Tämän yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunon, sekä oikeuden elinehtojen jatkuvaan parantamiseen. Sopimusvaltiot ryhtyvät tarpeellisiin toimenpiteisiin varmistaakseen, että tämä oikeus toteutetaan, ja ne tunnustavat tässä yhteydessä vapaaehtoisuuteen perustuvan kansainvälisen yhteistoiminnan olennaisen merkityksen.”

YK:n TSS-sopimuksen noudattamista valvoo YK:n sosiaalisten oikeuksien komitea. Viimeisimmässä huomautuksessaan maaliskuussa 2021 komitea antoi Suomelle kehotuksen parantaa sosiaaliturvaa. Komitea myös ohjeisti välttämään sosiaaliturvaan tehtäviä leikkauksia. Erityisenä kohtana YK:n komitea mainitsee vuosina 2015–2019 voimassa olleet perusturvaetuksien indeksikorotusten jäädytykset, jolloin perusturvaetuksien määrä jäi jälkeen hintakehityksestä. Komitean huomautuksia ei ole otettu riittävästi huomioon Suomen politiikassa ja erityisesti vuosina 2023–2024 on tehty monia sosiaaliturvan leikkauksia. Perusturvaetuksien indeksikorotukset on toistamiseen jäädytetty vuosiksi 2024–2027 huolimatta siitä, että inflaatio on kiihtynyt ja ruoan hinta voimakkaasti noussut.

Suomi liittyi Euroopan neuvostoon vuonna 1989 ja ilmoitti samalla noudattavansa Euroopan sosiaalista peruskirjaa, joka uudistettiin vuonna 1996. Suomi ratifioi uudistetun peruskirjan vuonna 2002 ja ilmoitti Euroopan neuvostolle, että uudistetun peruskirjan ”lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat Suomessa lakina voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut”.

Sosiaalisessa peruskirjassa asetetaan perusturvaetuksien ja sosiaaliavustusten tasolle alarajat vielä selvemmin kuin YK:n TSS-sopimuksessa

(peruskirjan artiklat 12 ja 13). Järjestöt ovat kannelleet Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealle vuodesta 2012 lähtien useita kertoja siitä, että Suomen sosiaalivakuutusetuksien ja -avustusten määrä ei vastaa sosiaalisen peruskirjan Suomelle asettamia velvoitteita.

Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on hyväksynyt järjestökantelut ja todennut Suomen rikkovan sosiaalisen peruskirjan artikloita 12 ja 13 (Merits 88/2012, 108/2014 ja 172/2018). Viimeisimmässä päätöksessään (Merits 172/2018), joka tuli julkiseksi helmikuussa 2023, komitea totesi Suomen perusturvan tason olleen pitkään liian alhainen. Se edellytti Suomen valtiota viimeistään kesäkuussa 2025 tekemään selvityksen Euroopan neuvostolle peruskirjan ehtojen täyttämistä. Suomessa meneillään oleva kehitys osoittaa, ettei se aio toteuttaa Euroopan neuvostosta tullutta vaatimusta. Sosiaaliturvan leikkauksia on jatkettu huolimatta helmikuussa 2023 julkistetusta komitean päätöksestä.

Sosiaaliturvan leikkauksia tehtäessä Suomi ei ole ottanut huomioon uudistetun sosiaalisen peruskirjan G-artiklaa, joka sisältää merkittäviä rajoituksia jäsenvaltioille silloin, kun sosiaaliturvaa aiotaan leikata. Peruskirja ei kiellä sosiaaliturvan leikkauksia, mutta G-artiklan ehtoja on silloin noudatettava. Sosiaaliturvaa on oikeus rajoittaa vain, jos rajoitukset ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi tai yleisen edun, kansallisen turvallisuuden, kansan terveyden tai moraalien suojelemiseksi. G-artiklan asettamat ehdot eivät ole Suomessa olleet pohdinnassa sosiaaliturvaa leikattaessa.

Perus- ja ihmisoikeudet sekä kansainvälisten sopimusten asettamat velvoitteet ovat jääneet vähälle huomiolle Suomen sosiaaliturvan toteutuksessa. Vasta syksyllä 2024 on alettu keskustella siitä, että valtioneuvoston tulisi käsitellä kansainvälisiltä valvontaelimiltä saatuja huomautuksia. Tätä ennen huomautukset eivät ole saaneet huomiota Suomen politiikassa.

3. Suomalainen köyhyys

3.1 Lapsiperheköyhyys

Kirjoittaja: Aino Rukkila, sosionomi YAMK, työskentelee A-klinikkasäätiön kohtaavan työn yksikössä Osis-hankkeen tiimipäällikkönä, EAPN-Fin hallituksen jäsen.

Pelastakaa Lapset ry:n tekemän selvityksen mukaan vuonna 2023 pienituloisten perheiden lapsista 90 % koki, että perheellä on haasteita selviytyä menoista, 14 % lapsista koki, ettei perheellä ole tarpeeksi ruokaa ja 30 % oli joutunut lopettamaan harrastuksensa. Näistä lapsista 87 %:lla oli huoli perheen toimeentulosta, 80 % oli kokenut stressiä ja 64 % koki mielenterveytensä huonoksi. (Lapsen ääni 2023, Pelastakaa lapset ry. Viitattu 19.6.2024.)

Vuonna 2023 noin 7,5 % henkilöistä kuului kotitalouksiin, jotka kokivat vaikeuksia tai suuria vaikeuksia kattaa tuloillaan tavanomaiset menot. Tämä osuus oli merkittävästi suurempi kuin edellisvuosina. Vuonna 2022 se oli 6,2 % ja vuonna 2021 noin 5,9 %. Lapsia oli vaikeuksien tai suurin vaikeuksien toimeen tulevissa kotitalouksissa 8,7 % kaikista lapsista vuonna 2023. Vuosina 2021 ja 2022 lasten osuudet tällaisissa kotitalouksissa olivat noin 6,5 %. (Suomen virallinen tilasto, viitattu 18.6.2024.)

Vuonna 2023 perheistä noin 30 % arvioi taloudellisen tilanteensa olevan joko huono tai vain kohtalainen. Luku on palannut vuodesta 2021 vuoden 2015 tasolle, jolloin niin ikään noin 30 % nuorista koki taloudellisen tilanteen huonoksi tai kohtalaiseksi. Samaan aikaan myös niiden lasten määrä kotitalouksissa, joiden huoltaja raportoi vaikeita tai hyvin vaikeita toimeentulovaikeuksia on kääntynyt nousuun vuonna 2023. (Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT) Viitattu 19.6.2024.)

Systeminen näkökulma

Lapsiperheköyhyyttä ovat lisänneet yhteiskunnalliset muutokset, hallituksen päätökset sekä jo valmiiksi alijäämäisen budjetin pohjalle muodostetut hyvinvointialueet. Muutokset eivät huomioi lapsiperheiden erilaisia tarpeita riittävästi. Riittämättömät tukimuodot syrjäyttävät entisestään niitä lapsia, jotka jo elävät haasteellisessa elämäntilanteessa. Työmarkkinatuikien lapsikorotuksiin kohdistuvat leikkaukset, asumistuen tiukennukset sekä lapsen saamisen rahalahjojen huomioiminen toimeentulotukea haettaessa kasvattavat huono-osaisuutta ja lisäävät eriarvoisuutta. Tulevaisuudessa tämä näkyy yhteiskunnassa kasvaneena syrjäytymisenä lieveilmiöineen.

3.2 Työttömien köyhyys

Kirjoittaja: Jukka Haapakoski, VTM, toiminnanjohtaja, Työttömien Keskusjärjestö ry.

Työttömän toimeentulo määräytyy joko Kelan maksaman työmarkkinatuen tai peruspäivärahan pohjalta tai työttömyyskassan maksaman, ansioihin perustuvan ansiopäivärahan pohjalta. Oikeus työttömyysetuuteen syntyy joko työssäoloehdon täyttyessä tai yritystoiminnan, päätömisten opiskelujen tai sairauspäivärahan päättyessä. Jos näissä tilanteissa viranomaisilla ja työttömällä on risteävä käsitys, työtön voi joutua taloudellisiin vaikeuksiin (esim. tuen katkaisu selvitysten ajaksi). Puolison tai avopuolison elämäntilanne tai sitä koskeva muutos voi myös vaikuttaa työttömyysetuuteen (esim. kotihoidontuen vähennys työttömyysetuudesta), <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290#O1L1P7>.

Työttömän täytyy olla työmarkkinoiden käytettävissä ja esimerkiksi vapaaehtoistyön vaikutusta työn vastaanottamiseen selvittää. Vapaaehtoistyö voidaan katsoa päätoimiseksi, mikä voi johtaa tulkintaan, ettei työtön ole työmarkkinoiden käytössä ja näin ollen tuki evätään. Työttömyysturvaa voi saada myös ulkomailla rajallisen ajan, mutta ulkomaalaisten työttömyysturva-oikeus on rajoitettua. Taloudellisesti heikoin etuus on työmarkkinatuki, jonka määrä vuonna 2024 on keskimäärin 800,20 €/kk ja josta maksetaan 20 % vero (nettotulot siis 640,2 euroa).

Systeeminen näkökulma

Työttömän on itse selvitettävä työllisyysviranomaisilta oikeutensa työttömyysetuuteen. Oikeuden varmistuttua hän asioi joko Kelan tai/sekä työttömyyskassan kanssa. Vielä toistaiseksi asiakkaan vastuulla on itse selvittää hänelle kuuluvat etuudet. Digitaaliseen palveluun kirjautumisessa perusongelmana voi olla byrokraattinen kieli. Huolimattomasti vastaaminen saattaa johtaa työttömyysturvan epäämiseen. Työtön on esimerkiksi velvol-

linen hakemaan kokoaikatyötä, oli hänellä siihen tosiasialliset mahdollisuudet tai ei.

Kielitaidon ei pitäisi olla Suomessa suuri ongelma. Tietoa välitetään Kelassa virallisilla kielillä ja informaatiota on tarjolla 17 kielellä. On kaavailtu, että tulevaisuudessa Kela itse tekee perusturvaehdotuksen digitaalisesti – tavoitteena on varmistaa, että edunsaaja saa sen, mitä hänelle kuuluu. Työttömyysturvassa on 7 päivän omavastuu, mikä tarkoittaa, että työttömäksi jäädessään työtön ei 7 ensimmäisen työpäivän aikana saa tukea tilanteeseensa.

Kun ehdot täyttää, sosiaaliturvan saanti on suhteellisen toimivaa, vaikka byrokratiasta myös valitetaan oikeutetusti – etenkin, jos on päällekkäisiä etuuksia. Esimerkiksi toimeentulotuella, työttömyysturvalla ja asumistuella on eriaikaisia tarkastussyklejä, mikä aiheuttaa sekä laskennallisia että myöntöpäätöksiin liittyviä hidasteita.

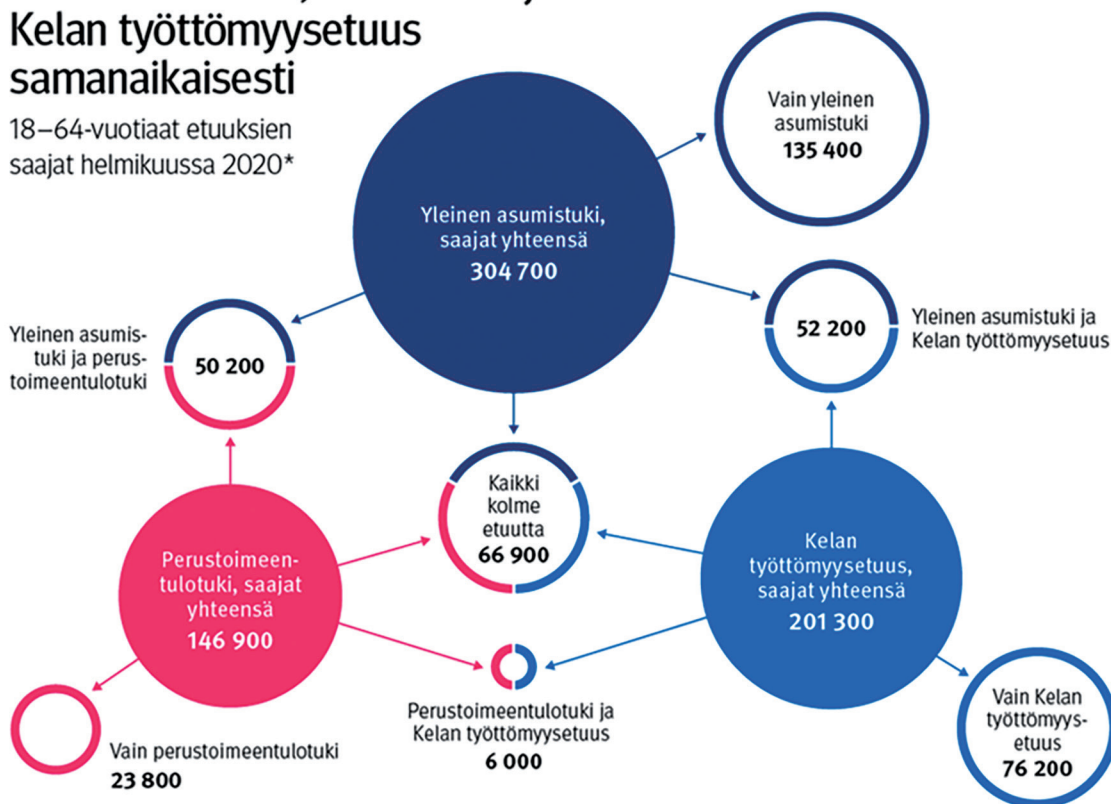
Sanna Marinin hallituksen aikana työttömyysturvan ehtoja kohtuullistettiin niin, että ensimmäisestä työvoimapolitiittisesta virheestä tulee vain varoitus – ei suoraan työvoimapolitiittista rikettä ja tukien katkaisua 30 päiväksi. Marinin hallitus kiristi tuen saannin ehtoja siten, että työnhakija on velvollinen lähettämään 0–4 työhakemusta joka kuukausi, joten virheiden tekemisen riski samaan aikaan kasvoi. Joskus tulee ilmi, että työttömällä työnhakijalla ja virkailijalla on erimielisyyttä siitä, mistä on sovittu, ja näistä tilanteista valitetaan. Työttömän mahdollisuus oikaista virheellinen päätös on heikko, jos virkailija ei halua tehdä korjausta itseoikaisuna.

Työllistyminen Suomessa ei ole helppoa pitkään työttömänä olleille. Siksi on tärkeää huomioida, kuinka hyvin työllisyyspalvelut toimivat ja kohdistuvatko palvelut oikein. Työllisyyspalveluiden rahoituksesta on vuosien varrella säästetty – sekä hallinnosta että itse palveluista. Järjestöjen roolia on supistettu ja tehokkuutta on haettu panostamalla suoraan yrityksiin.

Työttömällä on oikeus lakisääteiseen terveystarkastukseen, mutta kaikilla alueilla työllisyyspalveluiden ja hyvinvointialueiden välinen tiedon-

Toimeentulotuki, asumistuki ja Kelan työttömyysetuus samanaikaisesti

18–64-vuotiaat etuuskien saajat helmikuussa 2020*

*Saanut jotain kolmesta etuudesta, mutta ei opintorahaa. Perustoimeentulotuen ja yleisen asumistuen saajiksi huomioitu hakijat ja heidän puolisonsa.

Kela, Tutkimusblogi

Lähde: <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/722821/etuuskien-ja-palkka-ja-yrittajitulojen-yhdistamisen-monimutkaisuus-on-haaste-nykyisessa-sosiaaliturvassa>

kulku ei ole riittävää ja jonot terveystalvuuhiin voivat olla pitkiä. Lisäksi sote-asiakasmaksut nostavat kynnystä hakeutua palveluihin. Kaikki hyvinvointialueet eivät hyödynnä asiakasmaksulain 11 §:ää, joka sallii asiakasmaksujen huoventamisen tai perimättä jättämisen. Vuonna 2023 sote-maksuja meni ulosottoon liki 440.000 kappaletta ja työttömät ovat tässä joukossa vahvasti edustettuina, <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-ulosottoon-viime-vuonna-lahes-440-000-sosiaali-ja-terveyspalvelujen-seka-varhaiskasvatuksen-asiakasmaksua/>.

Perussairauksia sairastavat joutuvat käymään usein palveluissa. Maksuvaikeuksissa olevien työttömien maksut menevät suoraan perinnestä ulosottoon eikä näitä maksuja huomioida toimeentulotuessa. Maksuja jää maksamatta

ja korkokuluista syntyy valtava ylimääräinen summa. Suun terveydenhuolto on vielä perusterveydenhuoltoakin kalliimpaa kansalaisille, ja hoitamattomana suun huono terveys ja tulehdustilat voivat johtaa vakaviin ja yhteiskunnallekin kalliisiin terveysongelmiin.

Toimeentulotuen perusosan riittävyttä inhimilliseen elämään on kattavasti selvitetty THL:n ja Turun yliopiston INVEST-hankkeen julkaisussa. Julkaisussa rakennettiin viitebudjetti vuoden 2022 menoille, ja se on konsistentti myös mainittujen, toimeentulotuella katettavien tulojen suhteen.

Elinkustannusindeksiä soveltaen indeksin arvo vuoden 2022 lopun ja vuoden 2024 heinäkuun tilanteen välillä on noussut 9,1 % (2015 viitearvoilla 113,4:sta 122,5:een). Esimerkiksi yksin-

elävän naisen minimitulot ihmisarvoisen elämän viitebudjetissa olivat vuoden 2024 heinäkuussa 680 €/kk. Esimerkkilaskelma ei huomioi liikkumiseen liittyviä kustannuksia. Sekä työmarkkinatuen perusosa että toimeentulotuen perusosa jäävät tämän summan alle.

Räikein esimerkki työttömien köyhyydestä konkretisoituu hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuudessa sekä palveluissa. Esimerkiksi kuolleisuuden osalta ”suurituloisimpaan 40 prosenttiin kuuluvan 25-vuotiaan naisen jäljellä olevan elinajan odote on noin 61 vuotta, kun pienituloisimmassa viidenneksessä elinajanodote on lähes viisi vuotta lyhyempi. Miehillä vastaava ero on 9 vuotta. Erot ovat Suomessa kansainvälisesti katsoen suuria”, <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointi-ja-terveyserot#eriarvoisuus-hyvinvoinnissa-ja-terveydesa-on-paheneva-ongelma>.

Työttömien asema on heikentynyt systeemisten muutosten vuoksi

Vuoden 2022 tilanteeseen nähden työttömien etuisuuksia on monin tavoin heikennetty vuonna 2024. Toimeentulotuen perusosa nousi elinkustannusindeksin mukaisesti, mutta työttömyysetuuksiin ei tullut indeksikorotusta. Lisäksi hallitus poisti työttömyysturvan suojaosan (mahdollisesti 300 €:n työtulot vähentämättä työttömyysetuuden määrää) sekä lapsikorotukset ja vuorotteluvapaajärjestelmän. Vuoden alusta myös lomakorvaus jaksotettiin (tilanteesta riippuen lykätään työttömyysturvan maksamista).

Lisäksi ansiosidonnaista työttömyysturvaa heikennettiin syyskuussa 2024 porrastamalla se. Porrastus merkitsee, että työttömyysturva alenee 20 % 41 päivän jälkeen sekä 171 päivän jälkeen tehdään 25 %:n lisävähennys alkuperäisestä korvauksesta. Työssäoloa (työssäoloaika, joka mahdollistaa ansiosidonnaisen korvauksen) korotettiin 6 kuukaudella 12 kuukauteen. Näiden heikennysten lisäksi valtion palkkatuetusta työstä ei kerry jatkossa työssäoloa.

Kun nämä heikennykset yhdistetään tilanteeseen, jossa inflaatio kasvaa nopeammin kuin etuudet, yhä useampi työtön joutuu turvautumaan päällekkäisiin ja vähennettyihin etuuksiin. Päällekkäisten etuuksien käytöstä koottua tutkimustietoa ei julkaista säännöllisesti.

Oheisesta taulukosta näkee tilanteen helmikuussa 2020. Kaikkia kolmea etuutta, eli asuminen, perustoimeentulotukea sekä Kelan työttömyysetuutta oli päällekkäin 66 900:lla työttömällä. Tämän joukon suuruus kasvanee lähivuosina tuhansilla hallituksen päätösten johdosta, sillä yhä harvempi työtön on jatkossa oikeutettu ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. Yli vuoden työttömänä olleita oli vuoden 2024 heinäkuussa 98 600 ja heidän määränsä määrä kasvoi viime vuodesta 6 400:lla henkilöllä (www.tem.fi/tyollisyyskatsaus).

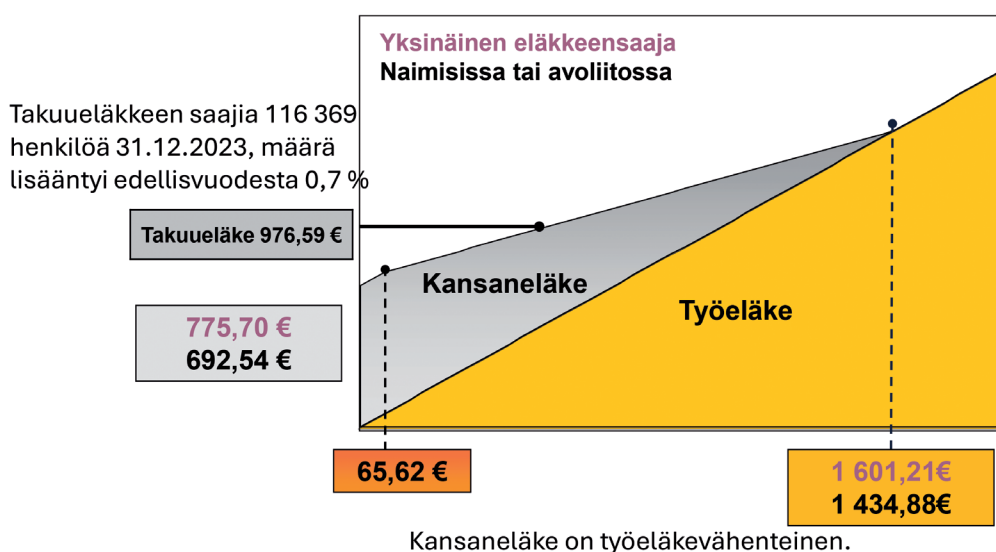
Myös työssäkäyvät kärsivät taloudellisista vaikeuksista

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa on 60 000 palkansaajaa ja yrittäjää, jotka eivät tule palkallaan toimeen. Todellinen luku on työssäkäyvien köyhyyttä tutkineen Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan yliopistonlehtorin **Mikko Jakosen** mukaan suurempi. Tilastokeskuksen mukaan pienituloiseksi lasketaan henkilö, jonka nettotulot ovat noin 1 200 €/kk. Palkan päälle mahdollisesti maksettu sosiaaliturva nostaa ihmisen köyhyysrajan yläpuolelle. Tällöin hän kaatuu köyhyytilastosta, vaikka ei tule palkallaan toimeen. Jakosen arvion mukaan Suomessa on lisäksi 200 000–400 000 ihmistä, jotka eivät ainakaan ajoittain tule palkallaan toimeen.

3.3 Eläkkeensaajien tuloerot ja eläkkeen muodostuminen

Kirjoittaja: Eero Kivinen, VTM, sosiaalipoliittinen asiantuntija, Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry

Kokonaiseläkkeen muodostuminen vuonna 2024

Lähde: Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry

Suomalainen eläkejärjestelmä on pääasiassa rakennettu vakuutusmalliseksi, jolloin työeläkevakuutusmaksujen maksaminen kasvattaa eläkekertymää. Eläkkeelle jäävälle maksetaan eläkekertymän mukainen kuukausieläke. Jo maksussa olevia eläkkeitä korotetaan vuosittain indeksikorotuksella. Laskennallisesti liian matalaksi jäävää eläkekertymää täydentää Kelan maksama kansan- ja takuueläke (kuvio alla). Kansaneläke ja takuueläke ovat työeläkevähenteisiä eli ne pienenevät sitä mukaa, kun edunsaajalle maksetaan työeläkettä. Jos kansaneläkkeen määrä on pienempi kuin 7,46 €/kk, sitä ei makseta lainkaan.

Eläketurvakeskus julkaisee keväisin suomalaisten eläkkeensaajien keskimääräiset eläkkeet. Vuoden 2023 lopulla keskieläke Suomessa oli 1 977 €/kk. Sukupuolten välillä oli kuitenkin merkittävä ero. Miesten keskieläke oli 2 216 €/kk, kun taas naisilla se oli 1 779 €/kk eli ero

oli 437 €/kk. Tämä ero on pysynyt suunnilleen samansuuruisena jo pitkään. Mediaanieläke on ollut 1 736 €/kk, eli noin puolet eläkkeensaajista tienaa alle tämän summan. (<https://www.etk.fi/ajankohtaista/keskielake-nousi-lahes-2-000-euroon/>)

Keskimääräisissä eläkkeissä on merkittäviä alueellisia eroja. Uudellamaalla maksetaan suurimmat keskimääräiset eläkkeet, 2 332 €/kk. Vastaavasti pienin keskimääräinen kuukausieläke maksetaan Etelä-Pohjanmaalla, jossa se on 1 724 €/kk. Kunnista suurinta eläkettä maksetaan Kauniaisissa, 3 550 €/kk. Pienintä eläkettä maksetaan Soinin kunnassa, jossa se on 1 464 €/kk, (<https://www.etk.fi/ajankohtaista/keskielake-nousi-lahes-2-000-euroon/>).

Julkisessa keskustelussa käytettävän keskieläkkeen sijaan olisi hyvä keskittyä juuri mediaanieläkkeeseen, sillä vaikka erittäin korkeat

eläkkeet ovat Suomessa verrattain harvinaisia, ne vaikuttavat eläkkeensaajien taloudellisen toimeentulon tulkintaan. Samoin uudet, alkavat eläkkeet ovat keskimäärin korkeampia, mikä vaikuttaa indeksikorotusten ohella keskimääräisen eläkkeen laskemiseen. Keskieläkettä käytetään kuitenkin työkaluna eläkkeiden mittaamiseen ja tutkimiseen, sillä mediaanieläkkeestä ei näe sukupuolten välisiä eikä alueellisia eroja.

Etenkin sukupuolten välistä eläke-eroa selittää muutamakin tekijä. Tämän raportin kyseistä aihetta tarkastelevassa luvussa on useita eläkkeiden suuruuseroihin vaikuttavia seikkoja. Suomen työeläkejärjestelmä toimii siten, että koko työuran tulot vaikuttavat eläkekertymään, jolloin matalammin palkatut työsuhteet sekä katkot työurassa näkyvät eläkekertymässä. Nämä selittävät eläkeläisten tuloeroja ja eroja eläkekertymässä.

Korotukset jo maksussa oleviin eläkkeisiin ovat olleet poikkeuksellisen korkeita kahtena viime vuonna, mutta pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna eläkkeiden taso on kehittynyt samaa tahtia yleisen palkkatason kanssa [EK1]. (<https://yle.fi/a/74-20058168>). Vuodelle 2025 työeläkeindeksin nousuksi arvioidaan 1,6 %.

Kokonaisvaltaisesti eläkeläisten toimeentuloa tarkastellessa voidaan saada kuitenkin parempi kuva eläkeläisten toimeentulosta ja köyhyydestä.

Vuonna 2022 eläkeläisistä pienituloisia (tulot 60% koko väestön mediaanitulosta) oli 14,3 % eli yhteensä 203.000. Koetussa toimeentulossa eläkeläisillä oli haasteita: 30,4 % heistä on kokenut jonkinlaisia haasteita toimeentulon suhteen eläkkeelle siirtymisen jälkeen (<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tutkimus/tutkittua-tietoa-elaketurvasta/elakelaisten-toimeentulo/>).

Vuonna 2022 *Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU* teetti markkinatutkimuslaitos *Kantar TNS*:llä tutkimuksen, jonka mukaan 55–84-vuotiaista 44 % piti eläkkeiden pienuutta suurimpana ongelmana tämän päivän Suomessa. (https://www.eetury.fi/eetun_tunnus/artikkelit/article-14832-83266-huomisen-kynnyksella-2022)

Eläkeläinen ja työelämästä poistunut ei pääse samankaltaisiin palveluihin tai verotusratkaisuihin kuin työelämään kuuluva tai opiskelija. Esimerkiksi työterveyden palvelut koskevat vain työelämässä olevia. Eläkeläinen on riippuvainen julkisesta tai yksityisestä sosiaali- ja terveydenhuollosta, mikä on yleensä maksullista.

Vastaavasti eläkkeensaajille on olemassa joitakin tukimuotoja, joita muut ryhmät eivät saa. Esimerkiksi Kelan maksama eläkkeensaajan asumistuki tukee asumisen kustannuksissa, eikä siihen ole kuluneen vuoden aikana tullut samankaltaisia ehtojen tiukennuksia kuin yleiseen asumistukeen. Eläkkeensaajan hoitotuki taas tukee eriasteisesti sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksissa.

Eläkeläisten toimeentulon haasteet tai pienituloisuus eivät ole yhtenäinen ilmiö. Pienituloisuuteen liittyy usein samoja tekijöitä, jotka lisäävät myös nuorempien ikäluokkien toimeentulon haasteita, kuten esimerkiksi yksinasuminen tai pienet tulot. Iäkkäiden pienituloisuus johtuu usein pienistä tuloista nuorempana [EK2]. (<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tutkimus/tutkittua-tietoa-elaketurvasta/elakelaisten-toimeentulo/>)

Yli 75-vuotiaissa naisten pienituloisuus on yleisempää kuin miesten, heissä on useammin yksinasuvia. Yksinasumisen yleistyessä myös miesten pienituloisuusriski kasvaa.

Eläkeläisillä on kuitenkin joitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat erityisesti toimeentuloon. Esimerkiksi terveydenhuollon kustannukset vähentävät merkittävästi käytettävissä olevia tuloja. Tämä johtuu paitsi sairastamisesta, myös siitä, ettei eläkeläisen ole mahdollista päästä työ- tai opiskelijaterveydenhuollon piiriin.

Lähteet:

[EK1]<https://yle.fi/a/74-20058168>

[EK2]<https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tutkimus/tutkittua-tietoa-elaketurvasta/elakelaisten-toimeentulo/>

3.4 Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden ihmisten köyhyys

Kirjoittajat: Elias Vartio, OTM, VTM, Oikeudellinen asiantuntija, Omaishoitajaliitto.

Ylva Krokfors, VTL, sosiaali- ja terveystieteiden asiantuntija Invalidiliitto ry.

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden keskuudessa on muuta väestöä enemmän köyhyyttä. Heidän työllisyysasteensa on myös merkittävästi heikompi kuin muulla väestöllä. Työllisyysasteen ollessa Suomessa noin 70 % tasolla on se eri lähteiden mukaan esimerkiksi vammaisilla henkilöillä vain noin 20 %:n tasolla. Työelämän ulkopuolella olevat tai vain osaaikatyötä tekevät vammaiset ja pitkäaikaissairaajat henkilöt ovat usein riippuvaisia sekä sosiaaliturvasta että sosiaalihuollon palveluista.

Vammaisten henkilöiden rakenteelliseen työttömyyteen on useita eri syitä. Jopa alaikäinen vammaisen henkilö saattaa pyytämättä saada Kelasta työkyvyttömyyseläkepäätöksen ennen kuin hän on edes yrittänyt uran rakentamista. Tämä näennäinen etu syrjäyttää käytännössä ihmiset elinikäisesti työelämän ulkopuolelle.

Toinen rakenteellinen ongelma on, että vammaiset ja pitkäaikaissairaajat henkilöt ovat aliedustettuina poliittisissa luottamustehtävissä. Tämän voi tunnistaa rakenteellisena ongelmana siltä osin, että vammaispalveluita ei välttämättä myönnetä luottamustehtävien hoitoon ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen vaan ainoastaan "vapaa-aikaan", työhön ja opiskeluun. Tämä osaltaan heijastuu siihen, että vammaisten ja pitkäaikaissairaiden tarpeita ei osata tunnistaa tai ottaa riittävässä määrin huomioon kehittämistyössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Palvelujärjestelmä ei riittävästi huomioi työssä käyvien vammaisten henkilöiden tarpeita

Palvelujärjestelmä ei myöskään riittävästi huomioi työssäkäyvien vammaisten henkilöiden tarpeita. Palvelupäätöksen saaminen voi kestää kohtuuttoman pitkään tai kuljetuspalveluiden järjestämistavat eivät mahdollista yhdenvertaista työelämään osallistumista. Esimerkiksi tilattu kuljetus myöhästyy tai matkoja yhdistellään niin, että yömatkan kestoa on vaikea arvioida.

Vammaisten henkilöiden osallisuutta päätöksentekoon on pyritty vahvistamaan mm. vammaisneuvostoja hyödyntämällä. Usein nämä neuvostot ovat niukasti resurssoituja eikä niitä aina huomioida systemaattisesti päätöksentekoprosesseissa, vaan vammaisnäkökulmat huomioidaan vain sattumanvaraisesti ja usein vasta, kun päätökset on jo tehty. Tämä puute myötävaikuttaa siihen, että yhteiskuntaa ei kehitetä esteettömäksi ja saavutettavaksi, mikä on omiaan aiheuttamaan eriarvoisuutta, ulkopuolisuutta ja köyhyyttä.

3.5 Maahanmuuttaneiden köyhyys

Kirjoittaja: Larissa Franz-Koivisto, VTM, Suomen Caritas ry:n pääsihteeri.

Suomessa ulkomaalaistaustaisten määrä on edelleen vähäinen verrattuna moniin muihin EU-maihin. Ulkomaalaistaustaisten osuus on vain 8 % väestöstä, tosin pääkaupunkiseudulla vieraskielisten määrä on jo yli 20 % eli maahanmuuttaneet ovat asettuneet pääsääntöisesti suurimpiin kaupunkiin.

Suurin osa Suomeen muuttaneista ulkomaalaisistaustaista on työ- ja perhesiteiden perusteella muuttaneita, mutta Suomeen tullaan myös kiintiöpakolaisena ja turvapaikanhakijoina. Suomeen on asettunut myös noin 60.000 Ukrai-

nan pakolaista tilapäisellä oleskeluoikeudella. Suomessa pakolaistaustaisten henkilöiden kotoutuminen on kuntien ja hyvinvointialueiden yhteisvastuulla päivityksessä olevan kotoutumislain mukaisesti, osana tulevaa TE-palveluiden kokonaisuudistusta (TE2024). Aikaisemmin kunnat vastasivat koko kotouttamisajan palveluista. Nyt vastuu jakaantuu eri organisaation kesken, mikä on aiheuttanut maahanmuuttotyön kentällä paljon hämminkiä. Uuden lain epäselviä kohtia ollaan selvittämässä.

Lähtökohtaisesti ulkomaalaistaustaiset ovat oikeutettuja sosiaali- ja terveyspalveluihin kuten muutkin Suomessa asuvat henkilöt, mutta oleskeluoikeussäädöksiä on tiukennettu. Suurena muutoksena näistä mainittakoon, että oleskeluluvan hakuperustetta ei voi muuttaa kesken yhden prosessin, kuten esimerkiksi turvapaikanhakuprosessin ollessa kyseessä. Työperusteisella oleskeluluvalla olevan tulee löytää uusi työpaikka työsopimuksen päätyttyä joko 3 kk tai 6 kk kuluessa. Opintojensa päättäneillä on todellisia haasteita jatkaa oleskelulupaansa Suomessa. Nämä aiheuttavat paljon stressiä ja painetta yksilötasolla ja pakottavat ihmiset tekemään taloudellisesti hyvinkin kannattamattomia ratkaisuja, kuten siirtymään muihin kuin oman alansa työpaikkoihin tai osa-aikatoihin.

Maahanmuuttajataustaisten työttömyysluvut ovat korkeammalla tasolla kuin muulla väestöllä. Työllistymisen esteenä on usein suomen tai ruotsin kielen vaatimus. Myös osa-aikaiset ja määräaikaiset työsuhteet ovat heillä tyypillisempiä kuin ns. kantaväestöllä.

Maahanmuuttajataustainen väestö asuu usein ahtaasti, mikä kärjistää sosiaalisia ongelmia. Matala tulotaso, vuokra-asumisen yleisyys sekä erilaiset sosiaaliset ja terveydelliset haitat heikentävät sosioekonomista asemaa yhteiskunnassa. Pahimmillaan tämä näkyy köyhyyden eri ilmentyminä, runsaana sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttönä ja toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkuutena.

Vieraskieliset kohtaavat paljon ennakkoluuloja

Vieraskielinen väestö Suomessa kohtaa paljon erilaisia ennakkoluuloja. Se tarkoittaa monessa tapauksessa huonoa kiinnittymistä palveluihin sekä palveluiden ulkopuolella jäämistä. Pakolaistaustaisen väestön on havaittu tarvitsevan paljon palveluita, mikä osaltaan kertoo heikosta integraatiosta. Silti, kuten tutkija **Pasi Saukkonen** eri tutkimuksissaan on nostanut esiin, suomalainen palvelujärjestelmä kestää hyvin kansainvälisen vertailun. Kotouttamispalvelut ovat Suomessa lähtökohtaisesti olleet korkeatasoisia, mitä myös valtion korvausjärjestelmä kuntien ja hyvinvointialueiden suuntaan on tukenut. Uuden lainsäädännön tuomat muutokset eivät ole vielä nähtävissä, eikä se, heikentävätkö ne palveluiden laatua.

Paperittomat henkilöt

Henkilö saattaa ajautua paperittomaksi eli vailla oleskelulupaa olevaksi, kun turvapaikkaprosessista tulee kielteinen päätös, työlupa päättyy ja uusi hakemus on vielä prosessissa tai kun opiskeluun perustuva oikeus oleskella maassa on katkolla. Kaikki eivät voi poistua maasta heti joko uuden oleskeluoikeuden ollessa vielä päätöksenteossa tai siitä syystä, että heillä ei ole oikeutta palata lähtömaahan. Eri arvioiden mukaan paperittomia henkilöitä on Suomessa 3 000–6 000. Joukossa on myös lapsiperheitä.

Lapsilla on oikeus käydä koulua ja paperittomilla henkilöillä on oikeus välttämättömiin sosiaali- ja terveyspalveluihin ja he saavat eläkkeen Kelasta rahaa. Huomionarvoista on, että he ovat riippuvaisia järjestösektorin taloudellisesta ja henkisestä tuesta selviytyäkseen perusarjesta. He ovat myös ryhmä, joka on alttiina ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön eri muodoille sekä rikollisuudelle. Heidän tilannettaan tulisi tarkastella yksilöllisesti ja tehdä oleskelulupapäätökset yksilöllisistä ja inhimillisistä syistä, sillä heidän asemansa ajaa heidät yhteiskunnassa suoraan köyhyyteen. Usein tilanteet ovat kohtuuttomia, kun maassa on oltu eri oleskeluoikeuksilla jopa vuosia.

3.6 Köyhyys altistaa päih- teiden käytölle ja terveys- ongelmille

Kirjoittaja: Jiri Damski, Alue- ja järjestötoiminnan osastopäällikkö, Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

Köyhyys on monella tapaa riski terveydelle ja hyvinvoinnille. Köyhyys on yhtä suuri terveys- riski kuin verenpainetauti, vähäinen liikunta, ylipaino ja alkoholi, kertoo *The Lancet* -lehdessä (1) julkaistu tutkimus. Köyhyys myös altistaa erilaisille terveysriskeille.

Eläminen jatkuvien toimeentulo-ongelmien kanssa saattaa lisätä päihdeiden käyttöä, etenkin jos oma elinympäristö sietää ja tukee sitä. Jos päihdeiden käytöstä tulee ongelma, on suuri vaara, että jo ennestään heikko elämänhallinta katoaa. Köyhyys altistaa myös mielenterveys- ongelmille. Esimerkiksi työttömillä on muihin verrattuna yli kaksinkertainen riski kuormittua psyykkisesti. Lapsuudenkodin köyhyyden yhteys varhaisaikuisuuden mielenterveysongelmiin on kolminkertainen verrattuna niihin, joiden perheessä ei ole ollut köyhyyttä. Vaikein tilanne on niillä, joilla on sekä päihde- että mielenterveys- ongelmia. Tilannetta ei helpota se, että tuen ja hoidon saanti on usein puutteellista.

Alkoholihaitat jakautuvat Suomessa hyvin epä- tasaisesti: alkoholiehtoinen kuolleisuus on noin kolme kertaa yleisempää vähiten koulutettujen kuin korkeimmin koulutettujen parissa. Sama määrä alkoholia aiheuttaa siten todennäköisem- min haittoja ja ongelmia köyhälle kuin varakkaal- le. Vaikka nuorten alkoholinkäyttö on vähentynyt viime vuosina, niin erityisesti huono-osaisten aikuisten lapset juovat entistä enemmän.

Sen lisäksi, että hyväosaiset ja korkeammas- sa sosioekonomisessa asemassa olevat ovat muita terveempiä, he myös käyttävät enemmän terveyspalveluita kuin pienituloiset ja heikossa sosiaalisessa asemassa olevat.

Monet **Petteri Orpon** hallituksen toimet herät- tävät syvää huolta, kun niitä tarkastelee ter- veys- ja hyvinvointierojen vähentämisen näkö- kulmasta. Esimerkiksi alkoholin saatavuuden lisääminen todennäköisesti kasvattaa väestö- ryhmien terveys- ja hyvinvointieroja ja uhkaa jälleen kääntää myönteisen kehityksen suunnan huonompaan niin alkoholin kulutuksessa kuin alkoholista aiheutuviissa kuolleisuuseroissa.

Hallitusohjelmassa puhutaan ehkäisevän työn tärkeydestä. Ohjelmassa muun muassa tode- taan, että *”mielenterveys- ja päihdeongelmien ehkäisy ja hyvä hoito ovat tärkeitä sekä kansan- terveyden että kansantalouden näkökulmasta.”* Käytännössä lähes ainoa panostus on noin 9 miljoonaa euroa *Kansallisen terveys- ja hyvin- vointiohjelman* toteuttamiseen. Tämä 2 miljoon- nan vuosibudjetilla toimiva ohjelma olisi toki hyvä, mutta kokonaisuutta tarkastellessa täysin riittämätön panostus.

Vertailun vuoksi sosiaali- ja terveysministeriön toiminnasta ollaan leikkaamassa hallituskaudel- la 48 miljoonaa, sote-palveluista noin 1,3 mil- jardia ja sosiaaliturvasta yli miljardi. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuksia ollaan leikkaamas- sa kolmanneksella, eli noin 80–130 miljoonalla eurolla vuodesta 2025 alkaen. Käytännössä painopistettä ollaan siirtämässä pois ongelmien ennaltaehkäisystä.

Hallitusohjelmaan on kirjattu päihdepoliittisen sääntelyn purkua tavalla, joka siirtää päihdepoli- tiikan painopistettä sosiaali- ja terveyspolitiikasta kohti elinkeino- ja kilpailupolitiikkaa. Nopeimmin eteni kesällä 2024 voimaan tullut lainsäädäntö, jolla *”enintään 8 prosenttia alkoholia sisältäviä käymisteitse valmistettuja juomia voi myydä päivittäistavara-kaupoissa”*. Lisäksi parhaillaan on käsittelyssä lakihanke, jolla *”mahdollistetaan myös Alkolle ja kotimaisille vähittäismyynti- vallisille toimijoille alkoholin verkkokauppa sekä*

muut jakeluun ja noutoon perustuvat vähittäismyyntikonseptit”, eli siis alkoholin kotiinkuljetus.

Kun alkoholin saatavuutta lisätään, kasvaa sen käyttö yhteiskunnassa, ja samalla kasvavat myös siitä koituvat haitat. *Maailman terveysjärjestön (WHO)* mukaan tehokkaimmat keinot ehkäistä alkoholihaittoja yhteiskunnassa ovat saatavuuteen, hintaan ja markkinointiin vaikuttaminen. Suomessa on esimerkiksi noin 89 000 lasta, joiden vanhemmista vähintään toisella on ollut vakava, hoitoa vaatinut päihdeongelma ennen lapsen täysi-ikäisyyttä (2). Luku vastaa peräti 8,7 % kaikista alaikäisistä lapsista. Suurimmalla osalla näistä vanhemmista taustalla on alkoholiongelma. Todennäköisesti vanhemman päihdeongelman kanssa eläneitä lapsia on vielä arviota enemmän.

Hallitusohjelmassa on myös kirjaus, että puoliväliriiheen mennessä tehdään selvitys 15 % vahvuisten viinien myynnin vapauttamisesta STM:n ja TEM:n yhteistyönä. Viinien vapauttaminen johtaisi todennäköisesti myös väkevien alkoholijuomien myynnin laajentumiseen ja nykyisen yksinoikeusjärjestelmän murentumiseen ja sitä kautta alkoholin saatavuuden rajuun lisääntymiseen Suomessa. Köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämisen näkökulmasta alkoholipolitiikassa ei tulisi ottaa tällaisia askeleita. Päihde-, terveys- ja mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyyn pitäisi sen sijaan panostaa entistä enemmän.

Lähteet:

- 1) The Lancet 3/2017 [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(16\)32380-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(16)32380-7/fulltext).
- 2) Raitasalo, K. (2024). Miten yleisiä perheiden päihdeongelmat ovat? Tutkimuksesta tiiviisti 23/2024. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

4. Eri näkökulmia pienituloisuuteen

4.1 Ruoka-apu täydentää puutteellista sosiaaliturvaa

Kirjoittaja: Jenni Passoja, KM, Ruoka-apu.fi -toiminnan projektipäällikkö, Kirkkopalvelut ry.

Suomessa jaetaan vuosittain arviolta 20 miljoonaa kiloa ruoka-apua (Harrison ym. 2020). Jaettava ruoka on pääosin kauppojen, tukkujen ja tehtaiden lahjoittamaa hävikki- ja ylijäämäruokaa. Myös koulujen, keskuskeittiöiden ja ravintoloiden ylijäämäruoan jakaminen on tullut vahvemmin osaksi ruoka-apua ja sitä jakaa jo 21 % ruoka-aputoimijoista (Ruoka-apu.fi 2024). Osa toimijoista ostaa jaettavan ruoka-avun itse.

Suomessa ruoka-apua järjestää pääsääntöisesti tai muun toiminnan ohessa noin 1 000 järjestöä, yhdistystä, säätiötä, seurakuntaa ja muuta toimijaa. Ruoka-apuun turvautuu arviolta noin 200 000 ihmistä vuodessa (Laihiala & Nick 2020). Tätä lukua vahvisti *Ruoka-avun tilannekatsaus nro. 5* (Ruoka-apu.fi 2024), josta selvisi, että kyselyyn vastanneiden tahojen (n=276) tarjoamaan ruoka-apuun turvautui 60 735 eri ihmistä vuonna 2023. Tilannekatsaus kattaa arviolta kolmanneksen Suomen ruoka-aputoimijoista. Välillisesti apu tavoittaa laajemman

joukon, sillä usein ruokakassi jaetaan perheen ja läheisten kesken.

Ruoka-apu ei ole osa suomalaista sosiaaliturvaa, vaan se pohjautuu vapaaseen kansalaistoimintaan. Ruoka-aputoimijoiden tulee rekisteröidä toimintansa oman kuntansa elintarvikevalvontayksikköön ja heidän on noudatettava elintarviketurvallisuutta *Ruokaviraston* ohjeistuksen mukaisesti (Ruokavirasto 22.1.2024). Toimintaa rahoitetaan mm. kuntien ja hyvinvointialueiden järjestöavustuksilla, jäsenmaksuilla, kirkollisveerolla, lahjoituksilla sekä hankerahoituksella. Ruoka-avussa toteutetaan erilaisia hankkeita, joissa rahoittajana toimii mm. STM, Stea ja ESR+.

Ruoka-avun asiakasmäärät ovat kasvaneet viisi vuotta peräkkäin

Ruoka-aputoimijat ovat raportoineet asiakasmäärien kasvusta viisi vuotta peräkkäin. Koronapandemia sysäsi monet ruoka-avun piiriin. Sen jälkeen pitkittynyt elinkustannusten nousu on vain kasvattanut avuntarvetta. Ruoka-apuun turvautumisen taustalla on moninaisia syitä, kuten pienituloisuus, sairastuminen, perhetilanteen muutos, työttömyys tai päihderiippuvuus. Ruoka-apuun tukeudutaan usein matalalla kynnyksellä, sillä osallistuminen ei vaadi henkilötietojen antamista. Ruoka-avun tilannekatsaukseen vastanneista toimijoista 70 % kertoi

asiakasmääriensä kasvaneen vuonna 2023. Asiakasmäärien nähtiin olevan kasvussa myös vuonna 2024.

Ruoka-aputoimintaan osallistuminen on pääsääntöisesti anonyymia. Osalla toimijoista on käytössään erilaisia ajanvarauskäytänteitä, joilla pyritään varmistamaan ruoka-avun riittävyys. Tilannekatsauksen mukaan jaettava ruoka on vähentynyt 67 %:lla ruoka-aputoimijoista (Ruoka-apu.fi 2024). Toimijoilla onkin ajoittain haasteita vastata kasvaneeseen avun tarpeeseen, sillä jaettavaa ruokaa ei aina ole riittävästi.

Vuonna 2023 käynnistyi uusi EU:n ruoka-avun muoto, jota toteutetaan *Aineellisen avun ESR+*-hankkeina. Hankkeet jakavat 40 €:n arvoisia lahjakortteja, jotka on tarkoitettu vähävaraisille. Kohderyhmäksi on asetettu ensisijaisesti työttömät ja heidän perheensä. Aineellisen avun hankkeita toteuttavat järjestöt, seurakunnat, kunnat ja hyvinvointialueet vuosina 2023–2027. (Ruokavirasto 22.7.2024.)

Uusi valtionasetus valmisteilla ruoka-apuun

Valtionasetus ruoka-aputoiminnan valtionavustukselle on valmistelussa, ja sen on tarkoitus tulla voimaan 1.10.2024. Asetuksella vakinaistetaan ruoka-aputoiminnan rahoitus kolmeen miljoonaan euroon vuodessa. Aiemmin ruoka-aputoiminnalle on jaettu valtionavustuksia eduskunnan niin kutsutuista joululahjarahjoista, eikä niiden suuruutta määritelty etukäteen.

Uusi valtionasetus kytkee hyvinvointialueet ja kunnat vahvemmin ruoka-aputoimintaan, sillä valtionavustushankkeiden hallinnointi keskitetään kunnille ja hyvinvointialueille. Ruoka-aputoiminnan valtionavustuksella vakiinnutetaan suomalaista ruoka-apujärjestelmää ja legitimoidaan sen olemassaolo. Kuitenkaan asetusta ei tartu ruoka-apuun turvautumisen taustalla oleviin juurisyihin, sillä se ei ota kantaa ruoka-apua tarvitsevien tilanteen parantamiseen. Ruoka-aputoiminta on tarkoitettu väliaikaiseksi hätäavuksi, mutta siitä on tullut monelle välttämätön arjesta selviytymisen keino.

4.2 Rahapelipelaamisen aiheuttamat taloudelliset haitat Suomessa

Kirjoittaja: Riitta Matilainen, VTT, Ehkäisevä Päihdetyö EHYT ry:n rahapelihaittaehkäisy-yksikön päällikkönä sekä European Gambling Harm Prevention Networkin (EGHPN) puheenjohtajana.

Rahapelihaitat ovat lisääntyneet viime vuosina

Rahapelaaminen on Suomessa erittäin suosittua ja sosiaalisesti hyväksyttyä verrattuna moniin Euroopan maihin, vaikka sen suosio on laskenut jo pidemmällä aikavälillä. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen THL:n väestökyselyn mukaan vuonna 2023 suomalaisista 70 % oli pelannut vähintään yhtä rahapelityyppiä 12 viime kuukauden aikana. Naisista näin oli tehnyt 65 % ja miehistä 75 %. Väestötasolla noin 2 524 000 henkilöä oli rahapellannut. Kyselyvuonna internet-rahapelaaminen oli yleisintä miehillä sekä 45–59-vuotiailla. (THL 2024).

Samanaikaisesti kyselyn mukaan kohtalaisen riskin tai ongelmapelaamisen tasolla pelasi 4,2 % vastaa- jista (naiset 1,8 %, miehet 6,6 %). Väestötasolla kyse on noin 151 000 henkilöstä. Huolimatta rahapelaamisen yleisyyden vähentymisestä rahapelihaittoja itse kokeneiden osuus nousi aiempiin THL:n mittauskertoihin verrattuna. Eritasoiset peliongelmat ovat yleisempiä miehillä kuin naisilla, joten rahapelaaminen ja siitä koetut haitat on sukupuolittunut ilmiö. Kyselystä käy ilmi, että noin 733 000 henkilöllä on yksi tai useampi läheinen, jolla on ollut ongelmallista rahapelaamista.

Rahapelaaminen aiheuttaa taloudellisia haittoja ja köyhyyttä

THL:n mukaan vuonna 2023 pelaajista 2,2 % kulutti puolet (50 %) rahapelaamisen kokonaiskulutuksesta (väestöestimaattina tämä on 54 000 ihmistä). Lisäksi 15,5 % pelaajista kulutti

80 % rahapelaamisen kokonaiskulutuksesta. Rahapelaaminen ilmiönä siis polarisoituu: yhä pienempi joukko ihmisistä käyttää siihen huomattavia summia rahaa.

Keskeisimpiä rahapelihaittoja ovat taloudelliset haitat, joilla tarkoitetaan muun muassa säästöjen käyttämistä rahapelaamiseen, pikavippien ottamista tai viikoittaisen muun käyttörahan määrän vähenemistä. Rahapeliongelma toipumisesta ja kuntoutumisesta tekee erityisen vaikeaa sen jättämä pitkä taloudellinen häntä: monille jää rahapelaamisen vähentämisen tai lopettamisen jälkeen kymmenien tuhansien tai jopa satojen tuhansien eurojen velat.

Pelihaittoja kokevien auttava palvelu *Peluuri* kertoo vuosiraportissaan 2023, että pelaamista rahoitettiin työtuloilla 73 %:ssa tapauksista. Lainarahalla tai vipeillä sitä rahoitettiin 55 %:ssa niistä tapauksista, joissa pelaamisen rahoittamisen tapa selvisi (53 % vuonna 2022, 47 % vuonna 2021). Yleisin velkasumma Peluuriin yhteyttä ottaneilla on ollut 20 000–50 000 euron välillä, mutta noin 3 %:lla pelaajista velkaa oli yli 100 000 euroa. (Peluurin vuosiraportti 2023.)

Myös velkaantuneita auttavassa *Takuusäätiössä* kohdataan paljon rahapelaamisen takia ahdinkoon joutuneita. Rahapelivelkaantuminen näkyy neuvontakeskusteluissa ja asiakkaiden tiliotteilla. Erityisesti nuoret miehet ovat riskiryhmää. Takuusäätiön pienlainaa hakevista alle 30-vuotiaista asiakkaista puolella on rahansiirtoja nettikasinoille. Pahimmillaan velkaantuneiden vuokrat ovat rästissä, lainojen kuukausierät maksamatta eikä rahaa riitä ruokaan. Kulutusluotot ovat monelle rahapelaajalle ongelman ydin. Takuusäätiön neuvonnan asiakkaista rahapelien pelaajilla oli keskimäärin yli 10 000 euroa enemmän vakuudetonta velkaa kuin muilla asiakkailta (Takuusäätiö 22.1.2024).

Suomessa ei ole laskettu rahapelaamisen koko yhteiskunnalle aiheuttamia kustannuksia. Ruotsissa ja Australiassa tehtyihin kustannuslaskelmien pohjalta on vahva syy uskoa, että myös Suomessa rahapelaaminen aiheuttaa yhteiskunnalle enemmän kustannuksia kuin tuottoja.

Tukea ja hoitoa rahapelihaittoihin saatavilla vaihtelevasti eri puolilla maata

Rahapelihaittoihin saa Suomessa tukea ja hoitoa, mutta palvelut jakautuvat alueellisesti epätasa-arvoisesti. Hyvinvointialueilla on vastuu rahapelihaittojen hoidosta ja tuesta, mutta ainakin toistaiseksi niiden välillä on suuria eroja palveluiden saatavuudessa ja palvelumuodoissa. Palvelut on usein niputettu yhteen päihdepalvelujen kanssa, mikä saattaa karkottaa osan avunhakijoista. Erityisesti rahapelihaittoja kokevien pelaajien läheisillä on vaikeuksia saada tarvitsemaan palveluita. Talous- ja velkaneuvontaa on liian vähän tarjolla.

Historiallisista syistä myös eri sote-järjestöillä on oleellinen rooli palvelujen tarjoajana (ehkäisevä työ, korjaava työ sekä vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminta). Nämä toiminnot ovat vakavasti uhattuina hallituksen suunnittelemien sote-järjestöjen rahoitusleikkausten vuoksi.

Rahapeliongelma julkaistiin vuonna 2023 *Käypä hoito* -suositus, jonka toivotaan lisäävän lääkäreiden tietoisuutta rahapeliongelma, sen diagnosoinnista ja hoidosta (Käypä hoito -suositus 28.22.2023). Vielä on liian aikaista sanoa, miten suositus on vaikuttanut.

Järjestelmätason muutokset todennäköisesti lisäävät haittoja ja köyhyyttä

Tutkimus osoittaa, että rahapelien tarjonta ja markkinointi lisää niiden pelaamista. Pelaaminen puolestaan lisää koettuja rahapelihaittoja. Hallituksen esityksen mukaisesti Suomessa ollaan vuoden 2027 alusta siirtymässä rahapelijärjestelmään, jossa tutkimusten mukaan kaikkein eniten haittoja aiheuttavat rahapelit (mm. internetissä pelattavat raha-automaattipelit ja muut kasinopelit sekä urheiluviedonlyönti) avataan kansainväliselle kilpailulle. Tällöin odotettavissa on kymmeniä uusia laillisia rahapelioperaattoreita Suomen markkinoille sekä tarjonnan ja saatavuuden lisääntyminen. Samanaikaisesti

nykyinen monopolinhaltija *Veikkaus Oy* säilyttää yksinoikeutensa lottopeleihin ja hajasijoitettuihin fyysisiin raha-automaatteihin.

Raha-automaattien hajasijoittelujärjestelmä on erinomainen esimerkki systeemitasoisesta epätasa-arvon luomisesta. Automaateilla voi pelata esimerkiksi kauppojen auloissa ja huoltoasemilla. Niiden sijoittelu on tiheintä matalan sosioekonomisen aseman postinumeroalueilla. Tutkimustulosten mukaan vahvimmin automaattien saatavuuteen yhteydessä olevia tekijöitä olivat alueen asukkaiden tulo- ja koulutustaso. (Selin, Raisamo & Okkonen 2024). Näin siis tietoisesti tuotetaan taloudellisia haittoja ja köyhyyttä.

Miten rahapelaamisen liittyviä taloudellisia haittoja ja köyhyyttä voidaan vähentää?

Miten sitten torjua rahapelivelkaantumista ja muita siihen liittyviä taloudellisia haittoja? Rahapelaaminen on usein asia, jota ei sote-palvelujärjestelmässä osata ottaa puheeksi. Siihen liittyy myös vahva stigma. Uutta ajattelua tarvitaan, jotta saadaan koko rahapelaamiseen liittyvä ekosysteemi haittojen ehkäisyn ja vähentämisen piiriin. Ekosysteemiin kuuluvat niin rahapelaamista tarjoavat yhtiöt kuin rahapelien tekijätkin, pankit ja muut maksupalveluita ja maksunvälitystä tarjoavat tahot sekä rahapelijärjestelmästä päättävät poliitikot ja regulaattorit. Lisäksi lainsäädännöllä on syytä hillitä markkinointia ja median voitontavoittelua rahapelimainoksilla.

Suomalaiset hävisivät vuonna 2022 arviolta noin 1,58 miljardia euroa rahapeleihin (EHYT 2024). Kyseessä on valtava maailmanlaajuinen bisnes. Tärkeintä on ymmärtää, että rahapeli tuotteet eivät ole normaaleja tuotteita, vaan monelle pelaajalle ja heidän läheisilleen monin tavoin haittoja, köyhyyttä ja kurjuutta aiheuttavia koukuttavia ansoja.

4.1 Lähteet:

Ruokavirasto (22.1.2024). Ruoka-apuun luovutettavat elintarvikkeet. Luettavissa: <https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikkeet/opaat/ruoka-apuohje/ruoka-apu--ohje/>.

Ruokavirasto (22.7.2023). Aineellinen apu ESR+ -rahastosta. Luettavissa: <https://www.ruokavirasto.fi/tuet/elintarvikkeet/aineellinen-apu-esr/>.

Harrison, E., Kaustell, K. & Silvennoinen, K. (2020). Ruoan uudelleenjakelu ja ruokahävikin vähentäminen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2020. Luonnonvarakeskus.

Laihiala, T. & Nick, R. (2020). Koronakriisin vaikutukset ruoka-apuun keväällä 2020. Selvitys. Kirkkopalvelut.

Ruoka-apu.fi (2024). Ruoka-avun tilannekatsaus nro. 5. Selvitys. Luettavissa: https://ruoka-apu.fi/wp-content/uploads/2024/08/Tilannekatsaus-5_Ruoka-apufi.pdf.

4.2 Lähteet:

Duodecim (2023). Käypä hoito -suositus: Rahapeliongelma. 28.11.2023. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50135>.

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry (2024). Tutkittua ja toimivaa rahapelipolitiikkaa – 5+1 politiikkasuositusta haittoja ehkäisevään rahapelipolitiikkaan, <https://ehyt.fi/tuote/tutkittua-ja-toimivaa-rahapelipolitiikkaa/>.

Peluurin vuosiraportti 2023. <https://www.peluuri.fi/peluuri/peluurin-vuosiraportit>.

Selin, J., Raisamo, S. & Okkonen, P. (2024). Rahapeliautomaattien saatavuus ja niihin kulutetun rahan määrä vaihtelee alueen sosioekonomisen aseman mukaan. Yhteiskuntapolitiikka 89 (2024): 3, s. 285-294. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/149251/YP2403_Selinym.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Takuusaatiö 22.1.2024: Rahapelaamisesta aiheutuvat taloudelliset vaikeudet syventyneet – nuoret miehet riskiryhmässä. <https://www.takuusaatio.fi/julkaisu/rahapelaamisesta-aiheutuvat-taloudelliset-vaikeudet-syventyneet-nuoret-miehet-riskiryhmassa/>.

Terveys- ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2024). Suomalaisien rahapelaaminen 2023. Tilastoraportti 15/2024. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148897/Tilastoraportti%2015%202024.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

4.3 Osallisuus

Kirjoittaja: Jenni-Emilia Ronkainen, erikoissosiaaliterapeuttina (VTM), työskentelee Sininauhaliitossa Päiväkeskus 2025 -hankkeessa suunnittelijana.

Näkökulma asiakasosallisuuteen palvelujärjestelmän systeemissä ja rakenteissa

Paljon palveluita käyttävän ihmisen näkökulmasta selvin osallisuusvaje on asiakasosallisuuden puute. Lainsäädännöllisesti asiakasosallisuuden tulisi olla itsestään selvä asia, sillä siitä säädetään useammassa laissa (mm. laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Asiakasosallisuus tarkoittaa paitsi oman palvelun, myös laajemmin palvelujen, palveluketjujen sekä palvelukokonaisuuksien ideointiin, suunnitteluun, kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin osallistumista. Palveluihin osallistuminen ja vaikuttaminen on palvelun käyttäjien oikeus ja osallistumisen edistäminen on palvelujen järjestäjien ja tuottajien velvollisuus. (THL: Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä.)

On ilmeistä, että asiakasosallisuus ei toteudu systeemisestä eikä rakenteellisesta näkökulmasta. Systeemisellä tasolla meillä on periaatteessa kattavat terveys- ja sosiaalipalvelut, mutta käytännössä ne ovat olleet pitkään järjestelmällisesti alibudjetoituja. Asiakasmaksujen vuoksi ihmiset jättävät menemättä lääkäriin ja lääkkeiden omavastuun vuoksi niitä jää ostamatta. (Kestilä & Karvonen 2023.)

Yleistyvät ja pakolliset palveluiden digitaaliset käyttöalustat sekä haja-asutusalueiden pitkät matkat palveluihin ovat rakenteellisia ongelmia. Tässä kokonaisuudessa on syvä sisäinen ristiriita. Mikäli terveys- ja hyvinvointieroja todella halutaan kaventaa ja taata kaikille yhtäläinen pääsy peruspalveluihin, olisiko jo aika noudattaa lakia ja ottaa asiakkaat mukaan tekemään heidän omaa elämäänsä koskevia päätöksiä?

4.4 Digitaalisuus ei ole kaikkien ulottuvilla

Kirjoittaja: Leena Valkonen, viestinnän asiantuntija, EAPN-Fin hallituksen jäsen.

Digitaalinen osallisuus tarkoittaa EU:n laajuista pyrkimystä varmistaa, että kaikki voivat osallistua digimaailmaan ja päästä osalliseksi sen hyödyistä, (<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-inclusion>). Myös Suomessa digitaalisia palvelujärjestelmiä on kehitetty ja otettu laajasti käyttöön julkisissa palveluissa.

Ongelma muodostuu siitä, että kaikilla ei ole varaa hankkia tarvittavia laitteita ja yhteyksiä, joilla hoitaa asioitaan. Vahvaan tunnistautumiseen tarvittavia pankkitunnuksia ei kaikilla ole ja ulkomaalaistaustaisen on niitä vaikea myös hankkia.

Palveluissa käytetty kieli ei aina ole helposti ymmärrettävää ja asiakas voi esimerkiksi etuutta hakiessaan laittaa rastin väärään ruutuun. Myös osaamisen puute sekä mahdolliset aisti- tai muut terveydelliset ongelmat saattavat estää omatoimista asiointia digilaitteilla. Köyhyys ja pienituloisuus on myös yksi vaikuttava tekijä digiosattomuuteen.

Digitaaliset itsepalvelujärjestelmät yleistyvät – velvollisuudet kansalaisten hoidettaviksi

Systeeminen muutos on se, että Suomi on julkisella sosiaali- ja terveyssektorilla siirtynyt enenevässä määrin digitaalisten palvelujen käyttöön. Samaan aikaan, kun digitaalisia itsepalvelujärjestelmiä on otettu käyttöön, on vähennetty henkilökohtaiseen kontaktiin perustuvia palveluja tai tehty niistä aiempaa vaikeammin saavutettavia. Kansalaisten mahdollisuuksia käyttää itselleen sopivinta, mahdollisinta tai mieluisinta asiointitapaa julkisissa palveluissa on kavennettu.

Paikallisia toimipisteitä ja asiakastyöntekijöiden määrää on karsittu ja jäljellä olevien toimipistei-

den aukioloaikoja supistettu. Myös puhelin- ja tapaamisaikoja on rajattu. Tehtyjen muutosten seurauksena julkisten sosiaali- ja terveystalvurjen käyttö on muuttunut monin paikoin jopa kohtuuttoman vaikeaksi ja aikaa vieväksi niille kansalaisille, jotka eivät jostain syystä kykene digitaaliseen itsepalveluun.

Monet viranomaisten aiemmin hoitamista tehtävistä ja velvollisuuksista on siirretty kansalaisten itsensä hoidettaviksi. Kansalaisen täytyy itse huolehtia siitä, että hän saa ne palvelut ja etuisuudet, jotka hän tarvitsee ja joihin hänellä on oikeus. Kansalaiset ovat itse vastuussa palveluja ja etuisuuksia koskevien tietojen etsimisestä ja hallitsemisesta, palveluihin pääsystä ja etuisuuksien hakemisesta. Samalla he tulevat vastuullisiksi myös palvelujen käyttöön liittyvistä riskeistä.

Tiedot ilmenevät maaliskuussa 2024 julkaistusta *Strategisen tutkimuksen ja sosiaaliturvavakomitean tietokumppanuus* -yhteistyön tuotoksena julkaisutusta tietokoosteesta [Digitalisaatio, työn murros ja sosiaaliturva](#). Koosteen tehtävänä on tarjota tutkittua tietoa sosiaaliturvan uudistamisen tueksi.

Tukea ja neuvontaa tarvitaan

Digitaalisten itsepalvelujärjestelmien käyttö edellyttää omanlaista osaamista muun muassa käytettävän viranomaiskielen sekä lomakekeskeytyksen vuoksi. Tutkimusten mukaan 17 % aikuisväestöstä tarvitsee apua digitaalisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmien käytössä. Erityisen suurta avuntarve on ikääntyneillä.

Osa kansalaisista haluaisi kasvokkaisia kohtauksia digitaalisten palveluiden sijaan. Sosiaalisen syrjäytymisen riskissä olevilla henkilöillä, kuten työttömällä, matalasti koulutetuilla ja sosioekonomisesti heikossa asemassa olevilla, on tutkimusten mukaan suurempi riski syrjäytyä digitaalisista palveluista. Digitaalinen syrjäytyminen voi syventää ihmisen negatiivisen syrjäytymisen kierrettä entisestään.

Heikentynyt terveydentila on yhteydessä digitaalisten teknologioiden ja palvelujen vähäiseen

käyttöön sekä huonompiin mahdollisuuksiin hyötyä niiden käytöstä. Kognitiivisia ja fyysisiä rajoitteita omaavat henkilöt käyttävät muuta väestöstä vähemmän tietoteknologiaa ja internetiä.

Mistä apua, jos itse ei osaa? Suomessa kirjastot ja järjestöjen ylläpitämät matalan kynnyksen toimipaikat tarjoavat tietoteknisiä laitteita käyttöön maksutta ja antavat mahdollisuuksien mukaan neuvontaa. On myös hankkeita, joissa pyritään edistämään kansalaisten digitaitoja. Pelkät kolmannen sektorin palvelut eivät kuitenkaan riitä kattamaan digiosattomuutta. Palvelujärjestelmän toimivuuden kannalta pitkät asiointimatkat ovat este. Siksi kansalaisille on turvattava julkisissa palveluissa riittävät lähipalvelut sekä mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin.

Eurooppalainen tutkimus kertoo myös syvenevästä digiköyhyydestä

Syyskuussa 2024 julkaistiin Euroopan EAPN:n tekemä tutkimus köyhyydessä elävien ihmisten digitaalisten työkalujen käytöstä. Tutkimukseen osallistui 14 maata *EAPN-verkostosta* ja se toteutettiin vuosina 2021–2024.

Raportin lopputulema on varsin samankaltainen kuin *Suomen Akatemian* tekemässä tutkimuksessa. Digitaalisesti aiheutettu köyhyys on huolestuttavaa. Lisäksi tekoälyn mahdollistama syrjinnän automatisointi herättää huolta sosiaalisen oikeudenmukaisuutta edistävissä organisaatioissa. Lisäksi, koska digitalisaatio nähdään välineenä hyvinvoinnin tehostamiseen, se on vaarassa muodostua säästötoimenpiteiden toteuttamisen välineeksi.

4.5 Läheis- ja omaishoidon tilanteet alitunnistettu sosiaalisena riskinä

Kirjoittaja: Elias Vartio, OTM, VTM, oikeudellinen asiantuntija, Omaishoitajaliitto.

Läheis- ja omaishoidon tilanteet heikentävät tunnetusti perheiden taloutta ja toimeentuloa. Toimeentulo voi heiketä monesta syystä. Mikäli toinen elannonhankkija vammautuu tai sairastuu vakavasti, putoavat todennäköisesti tämän tulot. Jos puoliso toimii omaishoitajana voivat hänenkin mahdollisuutensa ansaita elantoa heikentyä. Siten läheis- ja omaishoitajat ovat erityisen alttiita ongelmille silloin, kun sosiaaliturva heikkenee ja yksilöiden tai perheiden odotetaan kasvattavan omia tulojaan.

Asian voi nähdä myös rakenteellisena ongelmana lainsäädännössä, sillä läheis- ja omaishoidon tilanteita sosiaalisena riskinä ei tunnisteta hyvin. Perustuslain 19 §:n 1. momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Omaishoitajan voi olla mahdotonta hankkia riittävää toimeentuloa, mutta se ei ole kiinni kyvystä vaan läheisen hoidon sitovuudesta.

Pykälän 2. momentissa todetaan: *”Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.”* Nämä seikat ovat hyvin tärkeitä, mutta ei omaishoitaja ole välttämättä sairas, työkyvytön tai vanha, eikä perheen toista elättäjää ole menetetty, vaan hän on voinut sairastua tai vammautua vakavasti. Moni omaishoitaja joutuu jättämään palkkatyönsä, mutta tällöin edessä voi olla pitkä kädenvääntö siitä, täyttääkö hän työttömän työnhakijan kriteerit.

Oikeuskirjallisuudessa kuvattuja tyypillisiä sosiaalisia riskejä ovat vanhuus, sairaus, työkyvyttö-

myys, työtapaturma tai ammattitauti, työttömyys, vanhemmuus, perheenhuoltajan kuolema, liikenneonnettomuus, potilasvahinko ja rikosvahinko. Näihin kaikkiin on luotu ansioperusteisia tai muilla tavoin määräytyviä vakuutuksia. Tästäkin listauksesta omaishoito loistaa poissaolollaan.

Yksi rakenteellinen ongelma on myös se, että mikäli omaishoitoperhe päätyy viimesijaisen toimeentulon asiakkaaksi, lasketaan omaishoidontuki ja lapsilisät tuloksi. Tämä näkyy sitten suorana vähennyksenä myönnettävän toimeentulon määrässä.

Systemiset näkökulmat

Osa omaishoidon ongelmaa on työn ja hoivan yhteensovittaminen sosiaaliturvajärjestelmässä. Vaikka eläkeläisillä on tietyn tasoinen perustoimeentulo, voi työkäinen omaishoitaja olla riippuvainen työttömyysturvasta. Vaikka hyvinvointialueiden velvollisuus on tarjota riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut jokaiselle, työttömyysetuuksia käsittelevät tahot voivat silti kyseenalaistaa omaishoitajan esteet työllistyä kokoaikaisesti.

4.6 Naisnäkökulma

Kirjoittaja: Leena Eräsaari, YTT, EAPN-Fin hallituksen puheenjohtaja

Eurooppalaisittain naisten asema on Suomessa hyvä, sukupuolten välinen tasa-arvo on yleisesti hyväksytty lähtökohta. Naiset ovat hyvin edustettuina esimerkiksi politiikassa. Ongelmana on kuitenkin monilla yhteiskunnan alueilla vallitseva voimakas segregatio, köyhyyden kannalta tärkeimpänä työmarkkinoiden eriytyminen sukupuolen mukaan.

Työmarkkinat ovat jakautuneet miesten ja naisten töihin. Naiset toimivat julkisen sektorin palvelualoilla hoivaajina, hoitajina, kouluttajina ym., joilla aloilla palkat ovat matalampia kuin miesten

töissä. Naisten työhistoriassa on katkoksia lapsiin ja muihin läheisiin liittyvien hoivavelvoitteiden vuoksi. Pienituloisuus ja prekaari työ ovat naisilla yleisempiä kuin miehillä. Samoista tehtävistä naisten tulot ovat usein miehiä pienemmät, naisen euro on 80 senttiä. Koska sosiaaliturvan taso on sidottu ansiotasoon, jää naisten sosiaaliturva eläkkeissä, sairastaessa tai työttömänä matalaksi. Alhainen ansiotaso puolestaan merkitsee sitä, että naiset ovat miehiä riippuvaisempia täydentävästä sosiaaliturvasta, kuten asumistuesta, toimeentulotuesta ja ylipäänsä julkisista palveluista.

Naiset ovat huoltajia 85 %:ssa yhden vanhemman lapsiperheistä. Viime vuosina lisääntynyt lapsiperheiden köyhyys tarkoittaa siis äitien ja lasten köyhyyttä yksinhuoltajaperheissä.

On myös olemassa joitakin naisten tarvitsemia palveluita, joita julkinen sektori ei lainkaan tarjoa tai tarjoaa huonosti. Esimerkiksi gynekologisia palveluita saa vain yksityisiltä terveysasemilta. Parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneiden naisten saama apu (oikeudellinen ja psykologinen apu, turvakodit jne.) ovat riittämättömiä siihen nähden, kuinka suuri ongelma se Suomessa on. Naisten asema raiskauksen uhreina on heikko. Se on myös riippuvainen siitä paikkakunnasta, jossa raiskaus on tapahtunut ja missä oikeudessa asia käsitellään. Erityisen heikossa asemassa tässä suhteessa ovat tietysti maahanmuuttajataustaiset naiset, paperittomista puhumattakaan.

4.7 Vangit sosiaaliturvan saajina

Kirjoittaja: Marjatta Kaurala, VTM, RETS-asiamies, RETS Rikoksettoman elämän tukisäätiö, EAPN-Finin hallituksen jäsen.

Vankien päivittäinen määrä vuonna 2023 oli yli 3 100 ja määrä todennäköisesti kasvaa lähivuosina useilla sadoilla rangaistusten kiristymisen seurauksena [1].

Vangin oikeus sosiaaliturvaan vaihtelee sen mukaan, onko kyseessä tutkintavanki, vankilassa rangaistusta suorittava vai vapaudessa rangaistusta suorittava. Tutkintavankeus ei ole rangaistus vaan tutkinnan aikainen pakkokeino, jolloin merkittävä osa sosiaaliturvaetuuksista jatkuu keskeytyksettä. Ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavalla useimmat etuudet katkeavat laissa määritellyllä tavalla joko heti vankeusrangaistuksen alussa tai kolmen tai kuuden kuukauden kuluttua. Ainoa etuus, mikä jatkuu keskeytyksettä, on ansioeläke. Asunnon säilyttämismahdollisuutta edistää se, että yleistä asumistukea maksetaan 6 kuukauden ajan vankeusrangaistuksen alusta lukien [2].

Vankila vastaa vangin perushuollosta, asumisesta ja ravinnosta sekä hankkii osan hygieniatuotteista ja on siten ensisijainen toimeentuloturvajärjestelmä. Vangeilla on kuitenkin henkilökohtaisia menoja, joita aiheutuu yhteydenpidosta läheisiin, hygieniatuotteista, muista kanttiinituotteista sekä vaatetuksesta ja mahdollisista poistumislupamatkoista. Henkilökohtaisia menoja vanki kustantaa vankilasta saamallaan käyttö- ja toimintarahalla ja muulla varallisuudella, mikäli sellaista on. Harvemmin on, koska vangit ovat erittäin velkaantuneita. Mikäli vanki hakee em. menoihin toimeentulotukea, tarvitaan asiasta selvitys. Yleensä näihin menoihin ei myönnetä toimeentulotukea.

Kaikki vangit saavat käyttörahaa 1,60 €/päivä (48 €/kk). Jos vanki osallistuu toimintoihin, hän saa toimintarahaa, jonka suuruus vaihtelee

3,01 € – 7,35 €:n välillä toimintapäivältä. Jotkut pääsevät avovankilan ulkopuolella tehtävään avolaitostyöhön, josta saa veronalaista palkkaa [3]. On huomattava, että kaikki vangit eivät pysty osallistumaan toimintoihin suljetuissa vankiloista, mikä johtuu mm. vankiloiden osastoinnista. Osastoinnin takia vain joiltakin osastoilta pääsee toimintoihin. Rikosseuraamuslaitoksen [4] mukaan vuonna 2023 vankien toimintojen osuus arjen viikkotyöajasta oli noin 44 %.

Yleisimmin vangit hakevat perustoimeentulotukea Kelasta asunnon kustannuksiin ja takuuvuokriin, henkilöllisyystodistukseen, silmälasihin ja vaatteisiin. Kaikki vangit eivät kuitenkaan osaa toimeentulotukea hakea tai eivät hae, koska ovat saaneet kielteisiä päätöksiä.

Läheiset tukevat usein vankilassa olevia taloudellisesti. Erityisesti käyttörahan pienuus (48 €/kk) johtaa siihen, että he lähettävät rahaa, joskus jopa oman toimeentulonsa kustannuksella. He maksavat myös vankilassa olevan velkoja, asumiskustannuksia ja muita laskuja. Riippuvuus läheisten taloudellisesta tuesta voi vaikuttaa läheissuhteiden laatuun [5].

Vankiväestötutkimuksen 2023 [6] mukaan 60 %:lla vangeista ei ollut tietoa asunnosta vapautumisen jälkeen. Osa onnistuu löytämään asunnon vapautumisvaiheessa, koska arvioiden mukaan 30 % vapautuu asunnottomana. Saman tutkimuksen mukaan vankien osallisuuden kokemus on selkeästi koko Suomen aikuisväestöä heikempi. Kaikista vangeista 21 %:lla osallisuuden kokemus oli erittäin heikko. Erittäin heikkoa osallisuutta kokevien osuus oli vankien keskuudessa noin kaksinkertainen muuhun Suomen aikuisväestöön verrattuna. Osallisuuden kokemus on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin.

4.8 Asunnottomuus – köyhyden äärimuoto

Kirjoittaja: Larissa Franz-Koivisto, VTM, Suomen Caritas ry:n pääsihteeri.

Suomessa on 3 429 asunnottomaa. Asunnottomuus on vähentynyt Suomessa Euroopan ennätysvauhtia, mutta yhä ulkona, porrashuoneissa ja ensisuojuissa asuu 464 ihmistä. Vuoden 2022 lopulla Suomessa oli vielä 1 018 pitkäaikaisasunnottomaa.

Pitkäaikaisasunnottomalla on asumista olennaisesti vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma, kuten velka-, päihde- tai mielenterveysongelma ja jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä tavanomaisten asumiskäytäntöjen toimimattomuuden ja sopivien tukipalvelujen puuttumisen vuoksi. Asunnottomuus luokitellaan pitkäaikaiseksi, kun se on kestänyt vähintään yhden vuoden tai henkilö on ollut toistuvasti vailla asuntoa viimeisen kolmen vuoden aikana. Pitkäaikaisasunnottomuudessa korostuu avun ja hoidon tarve. Asumisen onnistumiseksi tarvitaan lähes aina vahvaa ammatillista tukea. Asunnottomuus johtuu tilanteesta ja olosuhteista eikä se ole kenenkään ihmisen ominaisuus.

Suomessa asunnottomuus ei juurikaan näy katukuvassa. Osaltaan tämä johtuu siitä, että yli 60 % yksinelävistä asunnottomista yöpyy tuttavien luona. Ulkona nukkuvat asunnottomat hakeutuvat tyypillisesti piiloon katseilta esimerkiksi metsiin, rappukäytäviin, avoimiin liiketiloihin tai ensisuojuihin. Heitä oli vuoden 2023 lopulla 464 henkilöä. Maantieteellisesti asunnottomuus keskittyy pääkaupunkiseudulle. Ilman asuntoa olevista yli puolet elää pääkaupunkiseudulla.

Vaikka periaatteessa kuka tahansa voi jäädä asunnottomaksi, asunnottomuuden riski koskettaa hyvin eri tavoin eri ihmisiä. Vaara on suurempi pienituloisilla, maahanmuuttajataustaisilla sekä päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivillä. Kasvukyksissä korkeat vuokrat ja pula kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista tuottavat asunnottomuutta.

4.3 Lähteet:

Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari: Toimeentulon vaikeudet. Terve Suomi -tutkimus. Terveystieteiden tutkimuskeskus THL: https://repo.thl.fi/sites/tervesuomi/ilmioraportit_2023/toimeentulon_vaikeudet.html . Viitattu 2.9.2024.

THL: Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä: <https://thl.fi/aiheet/sote-palvelujen-johtaminen/asiakas-palveluissa/asiakasosallisuus-palvelujarjestelmassa> . Viitattu 2.9.2024.

4.4 Lähteet:

Digitalisaatio, työn murros ja sosiaaliturva © Strateginen tutkimus, Suomen Akatemia 2024, (Luku 5 Digitalisaatio julkisia palveluja käyttävien kansalaisten näkökulmasta). https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/tietoaineistot/digitalisaatio_tyon_murros_ja_sosiaaliturva_tietokooste.pdf.

An Exploratory Study on the Use of Digital Tools by People Experiencing Poverty. <https://www.eapn.eu/an-exploratory-study-on-the-use-of-digital-tools-by-people-experiencing-poverty/>.

4.7 Lähteet:

[1] [Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2023](#)

[2] [Miten vankeus vaikuttaa Kelan etuuksiin? – Rikoksettoman elämän tukisäätiö \(rets.fi\)](#)

[3] [Vangin toimeentulo – Rikoksettoman elämän tukisäätiö \(rets.fi\)](#)

[4] [Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2023](#)

[5] [Mihin 48 euroa riittää? – Rikoksettoman elämän tukisäätiö \(rets.fi\)](#)

[6] Mika Rautanen Kennet Harald Sasu Tyni (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 Wattu IV -vankiväestötutkimus.

4.8 Lähteet:

Karppinen, Jari: Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) väliraportti. Ympäristöministeriö 2018.

Rastas, Merja: Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä. Ympäristöministeriö 2002. [Asunnottomat 2023 – Selvitys 2/2024, ARA asuntoensin.fi-sivusto](#)

[Tietoa ja lukuja asunnottomuudesta Suomessa | VVA ry](#)
FEANTSA.org-sivusto.

5. Yhteenveto: Suomalaisen köyhyyden kasvot vuonna 2024

Kirjoittaja: Larissa Franz-Koivisto, VTM, Suomen Caritas ry:n pääsihteeri.

Köhyyskeskustelun tulisi nousta poliittisen päätöksenteon huipulle siksi, että viimesijaisen turvan pitkäaikaiskäyttö on yleistynyt samaan aikaan kun suomalaisten yleinen elintaso on noussut ja elämänlaatu kohentunut elämäntapojen parantumisen myötä. Toiset putoavat kelkasta ja toiset pärjäävät. Samaan aikaan keskustelun sävy on voimistunut ääripäiden välillä, mikä luo yleistä levottomuutta yhteiskunnissa ja erilaiset oikeisto-populistiset puolueet saavat uusia kannattajia.

Yhteiskuntapoliittisten haasteiden ydintä ovat huono-osaisuuteen liittyvät empatiakuilut ja solidaarisuusvajeet. Empatiakuiluissa on kyse siitä, että ihmisten sosiaaliset todellisuudet ovat eriytyneet, mikä vähentää keskinäistä myötätuntoa ja on omiaan synnyttämään epäsolidaarisuutta sellaisten ihmisten oikeuksia kohtaan, joilla ei ole esimerkiksi Suomen kansalaisuutta.

Huono-osaiset sijoitetaan sosiaalisen etäisyyden päähän ja heitä pidetään empatian ja solidaarisuuden reunoille sijoittuvina muukalaisina. He ovat myötätunnon ulottumattomissa olevia ei-kunniallisia kansalaisia, tulonsiirtojen varassa eläviä (esim. toimeentulotuki) ja haavoittuvassa asemassa oleville kohdennettujen sosiaalihuollon palveluiden varassa toimeentulevia (esim. asumispalvelut). Stigma on lisääntynyt köhyyskeskustelun ympärillä niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa.

Jos tarkkaan ajatellaan, niin sosiaaliset ongelmat eivät välttämättä ole sen monimutkaisempia kuin aikaisemminkaan ja voidaan jopa olettaa, että niiden perusrakenne on pitkälti pysynyt samana. Niihin liittyy edelleen etuuksien pienuudesta ja palveluiden saatavuudesta aiheutuva alhainen elintaso sekä matalan statuksen ja taloudellisen niukkuuden aiheuttamia elämänlaatuvaajeita sekä päihteistä ja arjen rakentumattomuudesta aiheutuvia elämäntapoja koskevia haasteita. Tähän lisäksi vielä kansalaisuudettomuudesta johtuvat haasteet: kenellä on oikeus kunkin valtion sosiaaliturvaetuuksiin ja palveluihin.

Sosiaalisia ongelmia tulisikin pyrkiä lähestymään mahdollisimman analyttisesti niin, että tutkimuksella osoitetaan institutionaalisen uudistamisen tarve valmistelussa, päätöksenteossa ja toimeenpanossa. Tavoitteena tulisi olla, että yhteiskunnan tukijärjestelmät eivät ylläpitäisi köyhyyttä vaan poistaisivat sitä. Nähdäksemme meillä olisi riittävästi sekä kokemuksellista että tieteellistä tietoa käytettävissä, jotta voitaisiin parantaa järjestelmässä olevia aukkoja ja puutteita, niin halutessamme.

Lähde:
Saari, Eskelinen, Björklund (2019). Raskas perintö, ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa.

6. EU-politiikassa tapahtunutta

Kirjoittaja: Larissa Franz-Koivisto, VTM, Suomen Caritas ry:n pääsihteeri.

Euroopan komission puheenjohtaja **Ursula von der Leyen** esitteli 18. heinäkuuta 2024 poliittiset linjauksensa vuosiksi 2024–2029. Hän julkisti kaikkien aikojen ensimmäisen *EU:n köyhyyden vastaisen strategian*, jonka tavoitteena on ”auttaa ihmisiä saamaan tarvitsemansa välttämätön suojelu” sekä puuttua köyhyyden ”perimmäisiin syihin”.

EAPN on ajanut EU:n köyhyyden vastaista strategiaa perustamisestaan lähtien vuodesta 1990. Komission puheenjohtajan Ursula von der Leyenin ilmoitus on siksi erittäin tervetullut, mutta se herättää myös oleellisen kysymyksen: miten varmistetaan, että tulevalla EU:n köyhyyden vastaisella strategialla poistetaan tehokkaasti köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen?

EU:n toimet köyhyyden poistamiseksi perustuvat erilaisiin strategioihin, kuten LHBTIQ-henkilöiden tasa-arvoa 2020–2025, sukupuolten tasa-arvoa 2020–2025 ja vammaisten henkilöiden oikeuksia 2021–2030 koskeviin strategioihin sekä rasismin torjuntaan ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria koskeviin toimintasuunnitelmiin 2020–2025.

Näiden strategioiden hyväksyminen on tuonut esiin EU:n politiikan katvealueita sekä asettanut keskeisiä virstanpylväitä, joilla varmistetaan suurempi johdonmukaisuus eri aloilla sekä EU:n toimien vähimmäistaso. Riittävää vähimmäistuloa

koskeva neuvoston suositus, joka on yksi Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilariin kuuluvan toimintasuunnitelman tuloksista, osoittaa myös, mitä konkreettisia muutoksia strategiat voivat tuoda köyhyydessä elävien ihmisten elämään.

Yhdelläkään näistä strategioista tai toimintasuunnitelmista ei kuitenkaan ole onnistuttu puuttumaan epätasa-arvoiseen valtdynamiikkaan yhteiskuntien sisällä eikä resurssien tasa-arvoisempaan jakautumiseen yhteiskuntaluokkien välillä, vielä vähemmän köyhyyden vastaisella lähestymistavalla.

EU:n köyhyyden vastainen strategia ei ole avainasemassa ainoastaan poliittisen, oikeudellisen ja talousarviota koskevan vähimmäissitoumuksen suhteen sekä varmistaakseen selkeän suunnitelman köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen poistamiseksi EU:sta. Se tarjoaa myös tilaisuuden käsitellä luokkayhteiskuntia ja soveltaa köyhyyden poistamista koskevaa lähestymistapaa myös muilla EU:n politiikan aloilla.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria koskeva toimintasuunnitelmasta puuttuvat kunnianhimoiset köyhyydestavoitteet ja sitovat mekanismit. Pyritään ainoastaan lievittämään 15 miljoonan ihmisen köyhyyttä. Vaikka se onnistuisikin, 1/5 väestöstä pysyy köyhyydessä vuoteen 2030 saakka. Lainsäädäntö ei myöskään aseta etusijalle köyhyyden poistamista, vaan mahdollistaa

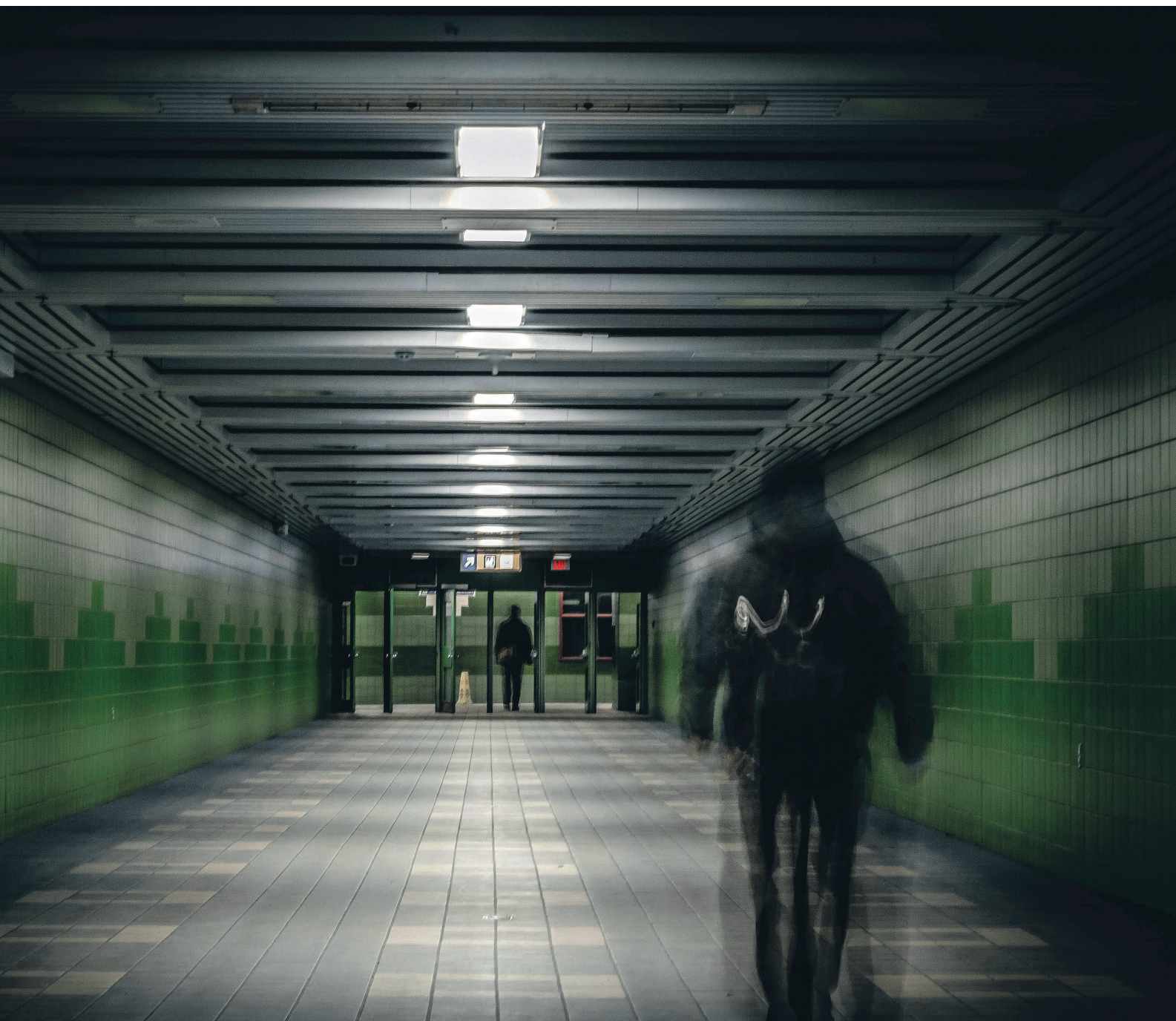
vain keinoja lievittää sitä. Ursula von der Leyenin esittelemä köyhyyden vastainen strategia on tervetullut, jotta päästäisiin pureutumaan köyhyyden syntyrakenteisiin, ei vain lievittämään sitä.

Miten köyhyys määritellään asiakirjoissa?

Köyhyys on perusoikeuksien loukkaus. On kyse oikeudesta tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen

sekä ihmisarvoon. Köyhyys on paljon enemmän kuin aineellista puutetta. Se on myös sosiaalista ja psykologista puutetta. Köyhyys juontaa juurensa systeemisestä ja rakenteellisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Se johtuu vaurauden ja resurssien epätasaisesta jakautumisesta. Se läpäisee valtasuhteita ja historiallista eriarvoisuutta sukupuolen ja sukupuolen ilmaisun, rodun sekä etnisen alkuperän kautta, mukaan lukien uskonto, maahanmuuttaja-asema, ikä, seksuaalinen suuntautuminen ja vammaisuus.

Kuva: Aleksandar Savic

7. EAPN-Fin suositukset

- ▶ Köyhien ihmisten perusoikeudet tulee turvata, köyhyys ja huono-osaisuus ei saa lisääntyä.
- ▶ Suomalaisessa yhteiskunnassa lapsiperheköyhyyden tulee vähentyä, ei lisääntyä.
- ▶ Sosiaaliturvan kokonaisuudistus tulee toteuttaa niin, että vaikutukset arvioidaan monialaisesti.
- ▶ Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta tulee parantaa ja sairastamisen kustannuksia tulisi alentaa.
- ▶ Suomessa asuvien tiedon saanti on kaikkien velvollisuus ja digituen saatavuutta tulee parantaa ja etuuksien alikäyttöä vähentää.
- ▶ Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten tulee turvata ja etenkin vapaaehtoisuustoiminnan, vertaistuen ja matalan kynnyksen toimipaikkojen toiminnot.
- ▶ Köyhyyttä kokeneiden osallisuutta yhteiskunnassa tulee vahvistaa.

Kannustamme jäsenjärjestöjämme tekemään näkyväksi köyhyyteen liittyviä ongelmia.

Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin

www.eapn.fin